

PRIPRAVA ZA KRŠTENJE I POKRSNA POUKA
U EGERIJINU DJELU

MARIJAN MANDAC

UDK 276 (265.1)

Franjevačka teologija Makarska

Izvorni znanstveni rad

Auktor analizira glasoviti drevni putopis hodočasnice Egerije, nastao vjerojatno početkom 5. stoljeća. Predstavlja spisateljicu i upozorava na probleme datiranja spisa, sadržaj i izdanja. Posebnu pažnju posvećuje praksi katekumenata. Egerijini opisi i zapažanja o mjestu, vremenu i sadržaju krsne i pokrsne kateheze dragocjeni su podaci za proučavanje povijesti sakramenta krsta, ali su i putokaz današnjim kršćanima kojim putem usmjeriti današnju katehetsku praksu.

U v o d

Egeriju kao jedinu istaknutu ženu što je u dugome otačkom razdoblju ostavila značajan spis redovito spominju patrologije.¹ Jednako se o njoj i njezinu djelu mogu naći ozbiljni prikazi u svim važnijim leksikonima koji su posvećeni teologiji i drevnim kršćanskim piscima.² Ipak se smije pretpostaviti da naš redoviti čitatelj nije potanje upućen u to tko je ta iznimna žena i u čemu je važnost knjige koju nam je na svu sreću

¹ Usp. A. HAMMAN, *Patrologia*, III, *Institutum Patristicum Augustinianum*, Marietti, 1978, 529-532; B. ALTANER - A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966, 245; J. PAVIĆ - T.Z. TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993, 272.

² Navodimo što smo pregledali. To činimo i stoga što bi netko mogao nešto od navedenoga posjedovati. Evo što smo čitali: E. ENNS, *Egeria*, LThK, 3 (1995), 464; P.W. LAWLER, *Peregrinatio Aetherae*, NCE, 11, 119; M. FEROTIN - H. LECLERCQ, *Etheria*, DACL, 5, 552-584; D. GOCE, *Égérie*, DHGE, 15, 1-5; H. LECLERCQ, *Pelerinage aux lieux saints*, DACL, 14, 92-110; B. KÖTTING, *Pelerinage aux lieux saints*, DACL, 14, 92-110; B. KÖTTING, *Peregrinatio ad loca sacra*, LThK, 8, 268-269; F. WOTKE, *Peregrinatio ad loca santa*, Pauly-Wissova, 7, 875-885; A. HAMMAN, *Egeria*, DPAC, 1, 1108; A. VACCARI, *Egeria*, EC, 5, 133-136. - Rabljene su kratice uobičajene u radovima ove vrste.

ostavila u baštinu. Radi toga ćemo najprije kazati nekoliko riječi o Egeriji i predstaviti njezin spis. Potom se kratko osvrćemo na katekumenat u ranim kršćanskim stoljećima da iza toga izravno otvorimo Egerijino djelo na mjestima koja nas ovdje neposredno zanimaju. Pojašnjujući Egerijin izvještaj katkada se udaljujemo od naslova ovoga rada. Toga smo svjesni. Ipak to činimo jer tada uglavnom tumačimo ono što je Egerija doista napisala.³

1. Egerija

1. 1. - *Poteškoća s imenom*

Pravo govoreći još uvijek ne bi nitko smio tvrditi da posve pouzdano i sigurno zna kako se Egerija doista zvala. Danas se općenito ustalilo da se oslovljava Egerija. Tako postupamo i sami. Ali da bi za to postojali neprijeporni dokazi, ne može se nikako kazati. Egerija se još uvijek ponekada i gdjegdje naziva Eterija. Uz ta dva češća imena postojalo je nekoliko oblika koji se donekle i samo neznatno razlikuju od oblika Egerija i Eterija. Ne bilježimo ih da pitanje ne zamrsimo, a time se ništa naročito ne dobiva.

Negda se Egeriju nazivalo Silvija ili Silvanija. Mislilo se da je sestra odnosno bratova žena zapovjednika pretorija imenom Rufina koji je potjecao iz galske pokrajine Akvitanije i na službi bio u Carigradu od g. 393. do 395. Ime Silvija svakako treba zapamtiti jer se nerijetko susretne u spisima o Egeriji. Navodimo da se Egeriju također poistovjećivalo s kćeri ili rođakinjom samoga cara Teodozija Velikoga. Ta se pak žena zvala Galla Placidia. Premda bismo, dakle, rado znali kako se Egerija doista zvala, to nam je još uvijek skriveno.⁴

³ U novim izdanjima koja posjedujemo postoji iscrpan pregled napisanoga o Egeriji i njezinu djelu. Ipak upozoravamo na slijedeću bibliografiju jer je sustavna i pregledna: M. STAROWIEJSKI, *Bibliografia egeriana, Augustinianum*. 19 (1979), 297-317. Sastavljač se toga pregleda svojim načinom brojenja zaustavio kod broja 296. Novu bibliografiju donosi S. JANERAS, *Contributo alla bibliografia egeriana, Atti del convegno internazionale sulla PEREGRINATIO EGERIAE ... Arezzo 23-25 ottobre 1987, Arezzo, 1990, (= Atti), 355-366.*

⁴ Usp. N. NATALUCCI, *Egeria, Pellegrinaggio in Terra santa*, Firenze, 1991, 44-45; H. PÉTRÉ, *Éthérie, Journal de Voyage*, SC, 21, Paris, 1948, 7-17; P. MARAVALL, *Égérie, Journal de Voyage*, SC, 296, Paris, 1982, 16-19.21-23; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria, Itinerarium, Reisebericht*, FC, 20, Herder, 1995; E.

Pripr.

dozn
njezi
došle
mišlj
ugle
narb
u ne
pokr
pribl
smrt
potpimogl
čvrst
Tešk
podu
slob
vojni
iskaz
Ništa
redov
bi bi
pove
krepc
NeštoGL
iter
(195 Usp
Ege
6 Usp

1. 2. - *Neutvrđena domovina*

Istraživači su se živo zanimali za Egerijino podrijetlo. Htjeli su doznati odakle je rodom i zavičajem. U tu su svrhu do sitnica pregledali njezin spis i druga moguća pomagala. Do konačnoga se zaključka nije došlo. Drugim riječima, ne znamo koji je Egerijin rodni kraj. U tome se mišljenja stručnjaka uglavnom dijele u dva tabora. Jedni drže da je Egerija ugledala danje svjetlo negdje na jugu drevne Galije. To bi bilo u narbonskoj ili akvitanskoj pokrajini. Drugi opet tvrde da se Egerija rodila u negdašnjoj Hispaniji, tj. na području današnje Španjolske. Kao pokrajina spominje se Galicija na sjeveru Hispanije. Nitko pak ni približno ne određuje kada se Egerija rodila. Šuti se i o godini njezine smrti. Sve je to, makar je najosnovnije u ljudskome životu, prekriveno potpunim mrakom.⁵

1. 3. - *Nejasni društveni položaj*

Redovito se kaže da je Egerija bila redovnica. Čak se pomišlja da je mogla biti starješica kakve ugledne sestričke zajednice. Ali ni za to nema čvrstih dokaza. Štoviše, neke činjenice kao da se protive toj pretpostavci. Teško je, naime, uskladiti Egerijinu redovničku pripadnost s dugim poduzetim putovanjima što je sigurno tražilo veliki trošak i puno slobodnoga vremena. Egerija je često putovala u službenoj državnoj vojnoj pratnji državnim prijevoznim sredstvima. Gostoprimstvo su joj iskazivali biskupi, svećenici i monasi. Egerija je vladala i pisanom riječi. Ništa se od toga, doduše, nužno ne protivi Egerijinu mogućem redovničkome staležu, ali se baš ni ne da posve lako s njime uskladiti. Sve bi bilo jednostavnije ako je Egerija bila bogata i ugledna žena koja se povezala s krugovima što su se žarče i odanije predali pobožnosti i kreposnome životu. Takav je, primjerice, bio Marcelin krug u Rimu.⁶ Nešto se slično može kazati i za Paulu koja je i sama krenula na

GIANNARELLI, *Egeria, Diario di Viaggio*, Torino, 1992, 32-35; J. DECONINCK, *De itinerario*, RB, 7 (1910), 424-445; H. ERKELL, *Itinerarium Egeriae*, *Gnomon*, 33 (1961), 805-807.

⁵ Usp. H. PÉTRÉ, *Éthérie*, 7-17; P. MARAVAL, *Égérie*, 19-21; N. NATALUCCI, *Egeria*, 46-49; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 36-40.

⁶ Usp. M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, Makarska, 1995, 178-179.

hodočašće u Svetu zemlju.⁷ Vidi se, dakle, da ni u pogledu Egerijinoga društvenoga položaja ne možemo biti posve na čistu.⁸

1. 4. - *Poduzeto putovanje*

Dosta je važno utvrditi⁹ kada je Egerija obavila putovanje o kojemu nas obavještava u svome spisu. Spis potječe upravo iz toga vremena jer ga je ona stvarala na samome putovanju. Može se sa sigurnošću tvrditi da je Egerija svakako krenula na put poslije g. 363. i da je putovanje okončala najkasnije g. 540. U tome se slažu svi Egerijini poznavaoi. Kada se pak putovanje zbilo između navedenih godina, stručnjaci su dugo bili podjeljena suda. Često su govorili da je to bilo oko g. 380. ili oko g. 400. U najnovije se vrijeme počelo općenito prihvaćati kao skoro utvrđeno da je Egerija bila na putu g. 381. do g. 384. Ipak treba dodati da i te godine nailaze na stanovite poteškoće. Unatoč tome, sada se ponavlja kao sigurna činjenica da je Egerija opisala putovanje što ga je poduzela od 381. do 384. godine.

Teško je naznačiti staze kojima je Egerija prošla. Sigurno je krenula iz dalekoga zapadnoga zavičaja i želja joj je bila doputovati u Jeruzalem. Jamačno se kretala kopnenim putem i stigla do Carigrada. Otuda joj je prva postaja bio Kalcedon. Potom je na putu do Tarza morala proći kroz Bitiniju, Galaciju i Kapadociju. Iz Tarza put je Egeriju vodio u Antiohiju. Otuda je do Jeruzalema mogla put birati jer su bila barem dva. Vjerojatno je u Jeruzalem stigla za Uskrs g. 381. Tu se smjestila i otuda poduzimala kraća i duža putovanja.¹⁰

Egerija najprije krajem g. 381. ili početkom g. 382. putuje u Egipat. Svrhu njezinome putovanju nije nimalo teško naslutiti. Egerija želi

⁷ Usp. M. MANDAC, *Sveti Jeronim*, 182.

⁸ Usp. H. PÉTRÉ, *Éthérie*, 7-17; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 40; N. NATALUCCI, *Egeria*, 49-55; P. MARAVAL, *Égérie*, 23-27; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 13-15.

⁹ Usp. M. Le COUR GRANDMAISON - B. BILLET, *Le pelerinage au fumier de Job et la date de la Peregrinatio Aetherae*, RSR, 48 (1960), 460-465; E. DEKKERS, *De datum der "Peregrinatio Egeriae" en het Fest van Ons Heer Hemelvaart*, *Sacris erudiri*, 1 (1948), 181-205; P. MARAVAL, *Égérie*, 27-39; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 21-29; N. NATALUCCI, *Egeria*, 37-43; H. PÉTRÉ, *Éthérie*, 7-17; P. DEVOS, *La date du voyage d'Égérie*, AB, 85 (1967), 165-194.

¹⁰ Tu smo saželi prikaz od P. MARAVAL, *Égérie*, 56-60. Također vidi: G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 30; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 74-91.

izravno upoznati bujni monaški život u Egiptu. On je tu doista već cvao i u svetosti dao vrhunske plodove. Egipat je tada bio pun monaha koji žive kao pustinjaci, ali i u zajednicama i udrugama.¹¹ Egerija se iz Egipta vraća prije 18. svibnja g. 383. Tada je opet u Jeruzalemu odakle ljeti g. 383. obilazi Samariju i Galileju. Koncem g. 383. Egerija iznova odlazi na put u Egipat da se sredinom sječnja g. 384. još jednom vrati u Jeruzalem. U veljači g. 384. Egerija posjećuje brdo Horeb ili Nebo. Novo je putovanje iz Jeruzalema malo kasnije iste godine 384. vodi na jug Sirije. Između svih putovanja Egerija se neko vrijeme zadržava u Jeruzalemu. Vjerojatno na uskršni ponedjeljak g. 384. Egerija kreće natrag u svoju domovinu. U tu svrhu opet dolazi u Antiohiju i otuda posjećuje Edesu. Pošto se u svibnju ili lipnju 384. vratila u Antiohiju, Egerija preko Selucije putuje u Carigrad. Daljnji su nam njezini koraci nepoznati. Tu smo, dakako, pribilježili osnovne naznake, ali i sami znamo da je Egerijino putovanje bilo mnogo složenije i da nam ni ono nije u tančinama poznato.¹²

1. 5. - Egerijina naobrazba

Samo Egerijino djelo svjedoči da je ona imala određenu naobrazbu. Napisati knjigu koju nam je ona ostavila nije mogao netko tko je neuk. Egerija nije spominjala nikakve pisce. Ali to onda nije ni bio običaj. Onodobni su crkveni pisci samo u posebnome slučaju i izuzetno poimence navodili svjetovne autore. Ipak ovim ne želimo kazati da je Egerija poznavala svjetovnu književnost ili filozofiju. To naprosto ne znamo. Egerija svakako dosta dobro pozna Sveto pismo. Ona se služila latinskim prijevodom¹³ koji je prethodio radovima sv. Jeronima i koji se redovito naziva *Vetus latina*.

U Egerijinu spisu nema naročitih teoloških razmišljanja. Ali ona i ne piše teološku raspravu niti djelo više duhovnosti. Ipak je njezin spis duhovna knjiga. Svugdje se osjeća dah molitve, pobožnosti i razmatranja.

¹¹ Usp. M. MANDAC, *Sveti Jeronim*, 180.64-67.

¹² Tu smo slijedili G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 30-33. Također usp. P. MARAVAL, *Égérie*, 60-117; F. FABBRINI, *La cornice storica della "Peregrinatio Egeriae"*, *Atti*, 21-75.

¹³ Usp. P. MARAVAL, *Égérie*, 35 bilj. 1; 120 bilj. 2; 138 bilj. 1; 139 bilj. 2; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 38-39; A. TAFI, *Egeria e la Bibbia*, *Atti*, 167-176; J. ZIEGLER, *Die Peregrinatio Aetherae und die hl. Schrift*, *Biblica*, 12 (1930), 162-198.

Kada Egerija spomene Isusa Krista, rado doda "naš Bog".¹⁴ Nije isključeno da je izričaj povezan s Nicejskim vjerovanjem iz g. 325. Znamo da je prava svrha Nicejskoga sabora bila da se nasuprot arijevstvu utvrdi vjera upravo u to da je Isus Krist u punome smislu riječi Bog.¹⁵

Red nam je napokon reći da se u biti o Egeriji malo što pouzdana i provjerena zna. Ona je uspjela da se dobro sakrije u svome djelu. Osobno nam to nije nimalo krivo. Važno je da djelo ostane kada čovjek i ode zauvijek. Ipak nismo željeli reći da nam ne bi bilo drago dobro poznavati Egeriju. To bi nam bez dvojbe olakšalo razumjeti njezin spis.¹⁶

2. Egerijino djelo

2.1. - Pronađeni rukopis

Još uvijek je stanoviti monah Valerije koji je preminuo g. 691. dobro poznao Egeriju i njezino djelo. Za svoju je redovničku braću napisao pismo u "pohvalu blažene Egerije".¹⁷ Isto možemo kazati za Petra Đakona koji je umro oko g. 1153. Sastavio je djelo s naslovom *Sveta mjesta*. U njemu se često i točno služio Egerijinim spisom.¹⁸ Potom Egerija i njezina knjiga zapadaju u duboki zaborav. Muk je potrajao stoljećima. Veo je šutnje skinut tek g. 1884. kada je G.F. GAMURRINI pronašao u jednoj knjižnici u gradu Arezzo rukopis Egerijina spisa. Taj je rukopis prijepis rukopisa iz jedanaestoga stoljeća. Rukopis koji sada posjedujemo s početka je bio u Monte Cassinu i otuda dospio u Arezzo. Rukopis je na pergameni. Dijelom je oštećen. Nedostaje kraj i početak. Isto tako nemamo cijelo šesnaesto i dvadeset i peto poglavlje. Još bi se možda mogli spomenuti nesnatniji nedostaci. Egerijino djelo zasada rukopisno posjedujemo samo u tome jedinome spomenutom rukopisu. Ipak je pitanje da li su još uvijek sve knjižnice po svijetu otkrile sve svoje

¹⁴ Tako u 3,2; 10,2; 17,1; 19,19. - Kada pri navođenju Egerijina djela stoje dva broja, prvi naznačuje poglavlje, a drugi ulomak u poglavlju. Gdje se navede samo jedan broj, odnosi se na poglavlje koje nije podjeljeno na ulomke.

¹⁵ O Egerijinoj naobrazbi vidi: P. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 19; P. MARAVAL, *Égérie*, 54.

¹⁶ Usp. P. DEVOS, *Une nouvelle Égérie*, AB, 101 (1983), 43-70; P. DEVOS, *Egeriana*, AB, 105 (1987), 159-166; 415-424; AB, 109 (1991), 363-381; AB, 112 (1994), 241-254.

¹⁷ Valerijevo je pismo objavljeno u SC, 296, 236-349. Prethodi mu izvrsna rasprava: str. 321-335. Sve je to obavio M.C. DIAZ Y DIAZ.

¹⁸ O djelu Petra Đakona vidi: G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 310-359.

tajne. Čini se da je rukopis Egerijina djela iz Monte Cassina u Arezzo donesen tijekom sedamnaestoga stoljeća.¹⁹

2.2. - Pitanje naslova

Rekli smo da više ne posjedujemo početak Egerijina djela. Stoga nam izravno nije poznat ni njegov naslov.²⁰ Možda Egerija naslov nije ni stavila. Iz sačuvanih ulomaka vidimo da je njezina knjiga skup njezinih pisama koja je slala s putovanja. Teško je zamisliti da je pismima stavljala neki naslov. Uostalom, svakome pismu ne bi ni pristajao posve isti naslov. Inače se sada Egerijino djelo redovito naslovljuje *Itinerarium*. Tu latinsku riječ naši obični rječnici nisu zabilježili. Ona zapravo znači²¹ opis obavljenoga putovanja. Stoga djelo nazivamo *Putopis*. Riječ *itinerarium* također može značiti zapovijed izdatu vojniku da krene s mjesta.²²

Ranije se Egerijina knjiga dosta često naslovljavala *Peregrinatio*. Ta je riječ bogata značenjima u klasičnome latinskom i kod kršćanskih pisaca.²³ *Peregrinatio* znači "putovanje" i "boravak" u tuđini i inozemstvu. Kršćanski pak pisci i ovaj naš boravak u svijetu nazivaju *peregrinatio*. Sada nismo u konačnoj domovini. Živimo u izagnanstvu. Putujemo inozemstvom jer smo daleko od Gospodina. Uz to, *peregrinatio* može značiti hodočašće u Svetu zemlju. To bi značenje dobrim dijelom pripadalo sadržaju i cilju Egerijine knjige. Ipak se priklanjamo naslovu *Itinerarium* jer je uglavnom prevagnuo. *Itinerarium* prevodimo *Putopis* makar drugi postupaju drukčije.

2.3. - Izdanja djela

Pronađeni je rukopis G.F. GAMURRINI tiskom objavio g. 1887. To je temeljno izdanje za sva koja će doći. Izdavač je djelo izdao pod naslovom *Peregrinatio* i spisateljicu nazvao S. Silvia Aquitana, tj. sv.

¹⁹ Usp. H. PÉTRÉ, *Éthérie*, 7; P. MARAVAL, *Égérie*, 40-41; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 9; N. NATALUCCI, *Egeria*, 21-22; R. WEBER, *Note sur le texte de la "Peregrinatio Aetheriae"*, VC, 6 (1952), 178-182.

²⁰ Usp. N. NATALUCCI, *Egeria*, 31-33; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 10; A. VACCARI, "Itinerarium Egeriae", *Biblica*, 24 (1943), 388-397.

²¹ Usp. FORCELLINI, *Lexicon*, 2, 810.

²² Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Brepols, 1954, 477.

²³ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 609.

Silvija Akvitanska. Isti je izdavač već slijedeće godine priredio novo izdanje sa stanovitim ispravcima. Potom su uslijedila uistinu izvrsna i brojna izdanja Egerijina djela. Mi navodimo samo ona koja držimo iznimno važnima što pokazuju i nizovi gdje je Egerijino djelo uvršteno. U znamenitome kolu s naslovom *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*²⁴ Egerijino se djelo pojavilo g. 1898. I tu se autorica naziva Silvija, a knjiga *Peregrinatio*. U tome se nizu Egerijina knjiga vodi pod brojem trideset i devet. To je izdanje iznimne važnosti. Dugo se rabilo i bilo općenito prihvaćeno. Sada spominjemo izdanje u novijem kolu koji se zove *Corpus christianorum*.²⁵ U tome se nizu djelo naziva *Itinerarium*, a autorica *Egeria*. Djelo je tiskano g. 1958 u svesku pod brojem 175 na stranicama 29-103. Napokon ističemo izdanje koje nam se osobno čini najbolje. Pred očima nam je tekst koji se nalazi u veoma dobrome i dugome nizu što se naziva *Sources chrétiennes*.²⁶ Tu djelo nosi naslov *Itinerarium*. To se djelo pojavilo g. 1982. i u kolu zauzima dvjesto devedeset i šesto mjesto.²⁷

2.4. - Jezik i slog u Putopisu

Uistinu se mnogo istraživao latinski kojim je Egerija sastavila svoj *Putopis*. Tko pročita njezino djelo smjesta zapazi da u njemu nema sjajnoga ni visokoga izražavanja kojim su pisali latinski klasici. Jednako tu nema one izražajne napetosti i snage koja odlikuje velike latinske kršćanske pisce. To se smjesta vidi. Egerija je pisala lagano, priprosto, prozračno, lepršavo. To valjda nalikuje njezinu beskrajnome hodu neutrudive putnice koja stalno nekamo ide. Rečenicu je slagala do rečenice i riječ do riječi kao što se s pažnjom korak dodaje koraku. Istina je da Egerija zna napisati i dužu rečenicu, ali i putnik može brže hodati. Ipak Egerijine rečenice redovito nisu duga daha. Ona ih ponekad pretrpa izričajima misleći da će tako biti jasnija i točnija u izražavanju. Ali ta pretrpanost zna štetiti jasnoći. Svakako pretrpanost na kraju zamori. Egerija zamara i onda kada rečeno ponavlja da čitatelj bolje zapamti što je

²⁴ Niz se redovito skraćuje kao CSEL.

²⁵ Redovito se skraćuje skraćenicom CCL.

²⁶ Redovito se služimo skraćenicom SC.

²⁷ Usp. P. MARAVAL, *Égérie*, 46-51; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 10; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 115-118; H. PÉTRÉ, *Éthérie*, 91-92; A. BLUDENAU, *Die Pilgerreise der Aetheria*, Paderborn, 1927, 1-6.

napisala. U biti Egerija najčešće piše pod dojmom svetopisamskoga čitanja. Sigurni smo da joj iz Biblije dolazi najveći dio upotrebljenih riječi.

Egerijin je latinski odraz živoga latinskoga koji se govorio kada je ona pisala. Ona ima riječi koje nemaju rječnici gdje su nanizane riječi latinskih klasika. U Egerijinu je štivu veliki broj riječi grčkoga podrijetla. Egerija nije kanila napisati književno djelo. Ipak se njezinu *Putopisu* ne bi smio zanijekati svaki umjetnički proplamsaj i bljesak. Egerija je pisala stanovitim epskim načinom. Uskoro će se tako sastavljati prvi srednjovjekovni romani. Egerijino pisanje nije hladno bilježenje na latinskome. U *Putopisu* se osjeća pisanje žive osobe kojoj latinska riječ izvire iz duše i srca. Stoga nas ne smeta ako u Egerijinoj rečenici možda nije sve po najstrožem gramatičkom pravilu. To nadoknađuje živahnost njezina izražavanja.²⁸

2.5. - Čitateljstvo

Iz Egerijina *Putopisa* izravno doznajemo kome je ona pisala. Bilo je to za "sestre" koje naziva "gospođama" i označuje kao "časne".²⁹ Poteškoća je u tome kako sve te nazive razumjeti. Ključno je pitanje što za Egeriju znači naziv "sestre". Redovito se misli da je riječ o stanovitim redovnicama. Ali nije sigurno da se u Egerijino doba tako uobičajeno nazivaju redovnice mada se ni to ne može posve isključiti. Egerija "sestre" obilježuje kao *dominae* što znači "gospođe" i "gospodarice". Sve to redovnice mogu biti. Ali njih obično krasí jednostavnost i skromnost. Također Egerija "sestre" kojima piše naziva *venerabiles*. *Venerabilis* znači "častan" i "veoma štovan". I to se, jasno, s pravom primjenjuje na redovnice. Ipak nismo posve sigurni da se tako već postupalo u četvrtome stoljeću. Spomenuto nas upozorava da se može pomisliti kako Egerija piše gospođama koje su bile visokoga roda, veoma bogate i utjecajne, ali su se odrekle sjaja i svjetovnosti i ozbiljno posvetile asketskome životu. Takvih

²⁸ Usp. C. MILANI, *Note di linguistica egeriana*, *Atti*, 109-135; P. MARAVAL, *Égérie*, 51-55; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 16-18; H. PÉTRÉ, *Éthérie*, 89-91; N. NATALUCCI, *Egeria*, 56-62; A. NOCENTINI, *L'uso dei dimostrativi nella Peregrinatio Egeriae e la genesi dell'articolo romanzo*, *Atti*, 137-158; V. VAANANEN, *I due livelli del linguaggio orale nell' Itinerarium Egeriae*, *Atti*, 159-165; A. BASTIAENSEN, *L "Itinéraire d'Égérie"*, *REAug*, 30 (1984), 136-144.

²⁹ Vidi: 20,5; 46,1; 46,4.

je primjera u ono vrijeme bilo dosta. Nije isključeno da je Egerija upravo za takav čitalački krug pisala svoje retke.³⁰

2.6. - Zanimanje za *Putopis*

U naše se doba zaista mnogi stručnjaci s najrazličitijih područja zanimaju za Egerijin spis. Tu su u prvome redu ljudi koji istražuju kako se u Egerijino vrijeme bogoslužje obavljalo u Jeruzalemu i koji mu se smisao pridavao. Stoga povijest liturgije puno duguje Egerijinu *Putopisu*. Ali Egerijinu knjigu s korišću uzimlju u ruke povjesnici te ljudi koji se bave iskopinama kao i oni koje zanima povijest latinskoga jezika i njegovih oblika. Razumje se da Egerijin *Putopis* dobro dolazi i hodočasniku što hiti u Palestinu. Iz njega može upiti duh molitve i osobne pobožnosti što kršćanskome hodočašću pruža potpuni smisao. Mislimo da bi i biblijski prevodilac mogao imati neke koristi od *Putopisa*. Iz njega bi djelom doznao kako je Biblija glasila na latinskome koji još nije u redovitoj Vulgati. Svakako Egerijino se djelo izučava mnogo i s brojnih strana. Zapravo teško nalazimo primjer da je neki spis otačkoga razdoblja toliko privukao pozornost svakovrsnih istraživalaca kao Egerijin *Putopis*. To se može pričiniti čudnim, ali zato nije manje istinito.³¹

3. Katekumenat

3.1. *Općenito o katekumenatu i katekumenima*

Egerija se u svome *Putopisu* nije poslužila riječju koja naznačava što redovito nazivamo katekumenat. Vjerojatno u njezino doba te riječi nije ni bilo.³² Ali je Egerija veoma često posegnula za riječju katekumen.³³ Kod te se riječi zaustavljamo s nekoliko kratkih napomena.³⁴ Apostol Pavao u Rim 2,18 i Gal 6,6 upotrebljava riječ $\kappa\alpha\tau\eta\chi\acute{o}\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$. Nema dvojbe kako su ta Pavlova mjesta utjecala da se u kršćanskome rječniku pojavi i ustali riječ katekumen. Riječ

³⁰ Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 14; P. MARAVAL, *Égérie*, 25.

³¹ Usp. C. MOHRMANN, *Éthérie*, VC, 4 (1950), 119-123.

³² U rječniku kod A. BLAISE, *Dictionnaire* nismo je pronašli.

³³ Usp. 24,2; 24,6; 25,2; 25,7; 32,2; 33,2; 34.

³⁴ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, Paris, 1903, 1066; H.W. BEYER, $\kappa\alpha\tau\eta\chi\acute{o}\upsilon$, ThW, 3, 638-640.

κατηχούμενος dolazi od κατηχέω. Ta se riječ u klasičnome grčkome javlja dosta kasno i rijetko rabi. Ona ima dva značenja: "dojaviti" i "poučiti". Oba se značenja susreću u Novome zavjetu. Prvo je u Dj 2,21. Drugo se nalazi upravo kod Pavla u Rim 2,18 i Gal 6,6. Na tim mjestima κατηχούμενος naznačuje nekoga "tko je poučavan". Podrazumjeva se da je riječ o poučavanju živim i neposrednim govorom, razgovorom i nagovorom. To je katekumen. Pouku dobiva živom riječi.

Nije na odmet zapaziti da se κατηχέω sastoji od κατά i ἠχέω te da je u korijenu imenica ἦχος. Znamo da κατά znači "dolje", "niz", "odozgo do dolje". Glagol ἠχέω znači "odjekivati", a ἦχος je "jeka". Prema tome, κατηχέω naznačuje da glas kao jeka odjekuje odozgo i spušta se dolje do onoga tko se poučava. Takvom se poukom uči katekumen. Ali je prirodno da zvuk slijedi odjek. Tako i katekumen uzvraća prihvaćanjem pouke koja do njega dopire jekom glasa.

Nema sumnje da od pojma katekumen dolazi riječ katekumenat. Tom se riječju označavalo poučavanje katekumena u ranim kršćanskim stoljećima. Katekumeni su bili u katekumenatu. Katekumenat je uspostavljen zbog katekumena.

Teško je utvrditi prve početke katekumenata. Sigurno je to pradavna i iskonska kršćanska ustanova. Točnijih podataka o katekumenatu imamo od druge polovice drugoga stoljeća. Tada se u otačkim spisima pojavljuju napomene, odredbe i propisi kako treba spremiti na krštenje one koji žele pristupiti kršćanstvu. Redovito su to bili ljudi u cvijetu mladosti ili zreloj dobi. Takva je, svakako, bila većina. Katekumenat je trajao duže ili kraće. To je zavisilo od običaja pojedine kršćanske zajednice, ali i o samome pojedinome katekumenu. U tu svrhu čvrstoga propisa nije bilo. Od zadnjega dijela drugoga stoljeća pa do početka četvrtoga stoljeća možemo govoriti o prvome poznatome razdoblju katekumenata. I tada se katekumeni upućuju u vjeru i kršćansko ćudoređe. Postoje i posebne pobožne vježbe koje su određene za katekumene. Ipak katekumenat još nije bio strogo oblikovan kao ustanova. Unatoč tome, katekumeni su u Crkvi zasebna skupina. Imaju vlastita prava i naročite dužnosti.

S četvrtim stoljećem kada Crkva napokon stječe društvenu slobodu katekumenat dobiva jasne obrise i prave propise. Sada ljudi u velikome broju pristupaju Crkvi. Otuda se nametnula nužnost utvrđenoga katekumenata. Možemo kazati da je katekumenat procvao i doživio svoj

vrhunac u četvrtome i petome stoljeću. Stoga ta dva stoljeća sačinjavaju zasebnu cjelinu u povijesti katekumenata. Treba reći da sa šestim stoljećem počinje opadati uloga i značenje katekumenata. Razlog je jednostavan. Sada dolazi vrijeme kada se uvriježilo da se redovito krštavaju djeca. Zato dotadanji katekumenat gubi svoj pravi i prvotni smisao. Iz ovoga kratkoga pregleda vidimo da se Egerija našla u Jeruzalemu kada je katekumenat vjerojatno dosegnuo sami vrhunac svoga značenja, koristi, ugleda i slave.

U četvrtome i petome stoljeću katekumeni se dijele u dvije različite skupine. Jedni i nadalje ostaju naprosto katekumeni. Drugi se počinju nazivati *illuminandi*, *baptizandi*, *electi* i *competentes*. Tako smo naveli osnovne latinske nazive. Grci su se u istu svrhu obično služili riječima φωτιζόμενοι i βαπτίζόμενοι. Razumije se da su i ti još uvijek katekumeni. Egerija ih zapravo tako najčešće i naziva. Ipak su oni koji se nazivaju navedenim nazivima odlučili da će te godine kod vazmenoga bdjenja pristupiti sakramentima kršćanske inicijacije. Tu se ubraja krštenje, potvrda i euharistija. U tu će s svrhu na zaseban način spremati kroz cijelu korizmu. Sada se o njima vodi posebna briga i naročita skrb.

Rekosmo da se dotični zovu *illuminandi*. Naziv naznačuje ljude koji će se u otajstvima prosvjetliti. Oni su *baptizandi*, tj. oni koji će pristupiti krštenju. Grci su u istome smislu za ta dva naziva imali izričaje φωτιζόμενοι i βαπτίζόμενοι. Isti su se katekumeni nazivali *electi*. Bili su odvojeni od onih koji i dalje ostaju na pređašnjemu stupnju u katekumenatu. Također se ti isti često nazivaju *competentes*, tj. ljudi što zajednički teže istome cilju. To je krštenje.³⁵

Razumje se da smo prethodno napisali kako bi nam bilo jasnije što o katekumenima kaže Egerija. Bez te povijesne napomene bilo bi teže razumjeti zabilježbe iz *Putopisa*.

³⁵ Općenito o katekumenatu vidi: J.A. JUNGSMANN, *Catechumenat*, NCE, 3, 238-240; J.A. JUNGSMANN, *Catechumenat*, LThK, 6, 51-54; H. LECLERCQ, *Jerusalem*, DACL, 7, 2388-2390; G. KRETSCHMAR, *Catechumenat*, TRE, 18, DTC, 2, 1971-1977; A. PIEDAGNEL - L. DOUTRELAU, *Jean Chrysostome, Trois catecheses baptismales*, SC, 366, Paris, 1990, 40-43; P. De PUNIET, *Catechumenat*, DACL, 2, 2579-2580.

3. 2. Egerijine naznake

3.2.1. - Upis za krštenje

Egerija nas jednostavno i dosta pomno izvještava o početku neposredne pripreme za krštenje koje se obavlja "o Pashi". Njoj su pred očima ljudi koje naziva "oni koji se krštavaju". Očito je to prijevod za βαπτιζόμενοι. Istaknuli smo da su se tako nazivali oni između katekumena koji su napokon odlučili pristupiti otajstvima kršćanske inicijacije. Time su se odvojili od ostalih koji će i poslije Uskrsa što neposredno dolazi još uvijek ostati samo katekumeni. Egerija za iste buduće krštenike također upotrebljava čisto zapadni naziv *competens*. Već znamo da riječ po sebi naznačuje nekoga tko s drugim za nečim žudi i čezne. U zapadnome se kršćanstvu *competentes* nazivaju katekumeni koji su se prijavili za krštenje o Uskrsu godine što teče. Ne znamo da li je u Crkvi koja je govorila grčki postojao naziv koji bi bio prijevod za *competentes*.

Egerija piše da se u Jeruzalemu upis za krštenje vršio na "dan" koji prethodi "korizmi". To je dan "prije onih osam tjedana" što u Jeruzalemu traje korizmeno doba. Dotični je popis obavljao "svećenik". Svaki bi krsni kandidat priopćio "svoje ime". Tako bi na dan prve korizmene nedjelje svećenik "pribilježio imena" svih koji će se za Uskrs krstiti.³⁶ Egerijina se primjedba o krsnome upisu uključuje bez poteškoće u onodobni dobro utvrđeni način i poznati običaj.³⁷ U latinskome se kršćanstvu krsni upis naznačivao izričajem *dare nomen*. Jednako se, dakle, izrazila i Egerija u *Putopisu*.

3.2.2. - Biskupova provjera

Egerija veoma živo i slikovito opisuje što se "zatim" događa. To je "slijedeći dan" kada započinje "osam tjedana" korizmenoga vremena. Tu je očito riječ o prvome ponedjeljku korizmenoga posta. Tada krsnim

³⁶ Tako: 45, 1-2. Usp. A. BLUDAU, *Pilgerreise*, 170-174.

³⁷ Usp. A. PIEDAGNEL - L. DOUTRELAU, *Jean*, 40-43; A. WENGER, *Jean Chrysostome, Huit cathecheses baptismales inedites*, SC, 50bis, Paris 1970, 73-74; G. BAREILLE, *Catechumenat*, 1976; R. KACZYNSKI, *Johannes Chrystostomus, Taufkatechesen*, 1, FC, 6, Herder, 1992, 73-75; H. LECLERCQ, *Jerusalem*, DACL, 7, 2388; N. NATALUCCI, *Egeria*, 305.

pripravnicima koji su se upisali kod svećenika predstoji naročita provjera koju sada osobno provodi biskup. U tu se svrhu za nj "usred crkve" stavi *cathedra*. Biskup će na njoj sjediti. Isto tako svećenici "sjede s jedne i druge strane na sjedalima". Egerija je i tu upotrijebila riječ *cathedra*. Što se pak tiče onih koje ona naziva *clerici*, oni "svi stoje". Nije nimalo teško u duhu vidjeti taj svečani skup okupljen sred crkve. Sada se, po svojoj prilici izvan crkve, dovodi "jedan po jedan" *competens*. Muški "dolaze sa svojim ocima". Tako Egerija naziva kumove. Ženske prate njihove kume ili "majke". Tako piše Egerija.

Također su nazočni i oni koje Egerija imenuje kao katekumenovi *vicini*. Riječ nam nije posve jasna. Po sebi može značiti "susjedi" i "bližnji". Svakako sada ti *vicini* imaju za krsnoga pripravnika presudnu ulogu. Biskup će njegove "susjede" ili "bližnje" pitati kada "uđe" da li je "uzorna života", je li "poslušan roditeljima", da možda nije "pijanica" ili da nije "lažac". Egerija te upite navodi izriječkom. Ali se biskupov ispit time nije završavao. Egerija neodređeno dodaje da se biskup zanima i za druge "mane", ali one "koje su ipak teže". Egerija u nastavku one osobe koje je prethodno naznačila kao *vicini* naziva *testes*, tj. "svjedoci". Ako ti "svjedoci" potvrde da je *competens* koji je na ispitu "bez prigovora" u svemu što se "tražilo", tada biskup "svojom rukom zapiše njegovo ime". Taj je konačno pripušten izravnoj pripravi za krsno otajstvo. Uz uvjet da su "susjedi" ili "svjedoci" ispitivanoga "u nečemu optužili", biskup bi naredio da dotični "izađe vani". Pri tome bi ga upozorio da se "popravi" i "pošto se popravi pristupit će kupelji". Egerija također spominje slučaj kakvoga "tuđinca" odnosno "putnika". Ako bi bio bez "svjedoka" koji ga "poznaju" ne bi baš "lako" bio pripušten "krštenju".³⁸

Iz našega prepričavanja nije teško zaključiti da je za krsnoga kandidata presudno svjedočanstvo "susjeda" ili "svjedoka". O tome ovisi da li će se konačno ubrojiti među *competentes* ili će mu se krštenje odgoditi za neko vrijeme. Koliko god smo se trudili u opisima drevnoga katekumenata pronaći slično shvaćanje uloge "susjeda" ili "svjedoka", to nismo uspjeli. Istina je da smo naišli na govor o "jamcima" koji kod upisa svjedoče za onoga koji je nakanio pristupiti krštenju. To se nametnulo kao prava nužnost u velikim gradovima gdje svećenici i biskup nisu osobno mogli poznavati ćudoredno vladanje svakoga tko se upisivao među *competentes*. Ali istraživači kažu da su dotični "jamci" pratili katekumene

³⁸ Tako: 45, 2-4. Usp. N. NATALUCCI, *Egeria*, 305; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 261.

i pomagali im na njihovu putu do krštenja. To bi praktično bili kumovi.³⁹ Međutim, Egerija uz "svjedoke" izrijeком spominje kumove i kume. Znamo da ih naziva *patres* i *matres*. Na istoku su se kumovi nazivali "duhovni oci", a kume "duhovne majke".⁴⁰ Egerija je samo napisali "očevi" i "majke". Oni prate buduće krštenike dok stupaju pred biskupa. Njima biskup ne postavlja nikakva pitanja. Inače se u ranoj Crkvi vodila prava briga o osobama koje su vršile dužnost kuma i kume.⁴¹ Svakako kum i kuma nisu *vicini* ni *testes* iz Egerijina *Putopisa*. Kumovi i kume ne bi ni mogli biti nepristrani *testes*. Oni su po naravi posla na strani svojih šticićenika. Kudikamo lakše mogu kao *testes* biti nezavisni *vicini*. Kod njih se dobra nakana pretpostavlja.

Egerija je u svome opisu više puta upotrijebila riječ *cathedra*. Ta je riječ zapravo polatinjena grčka riječ καθέδρα. Grčka riječ izvorno označuje predmet na kojemu netko sjedi. U crkvenome rječniku *cathedra* ima značenje što potječe iz općega smisla te riječi. *Cathedra* je sjedalo za učitelja⁴² kao što na prijestolju - grčki se kaže θρόνος i latinski *thronus* - sjedi kralj.⁴³ Radi toga se i za Boga koji je Kralj nad svim kraljevima u Mt 5,34 veli da mu je "nebo prijestolje". Vulgata na tome mjestu za "prijestolje" bilježi riječ *thronus*. U grčkome izvorniku piše θρόνος.

Dok biskup i svećenici sjede na "katedrama" dotle "svi klerici stoje". Očito je, dakle, da se tu "klerici" razlikuju od biskupa i svećenika. Egerija ne naznačuje koga naziva "klericima". Nama pojam "klerik" na tome mjestu nije jasan. Zbog česte uporabe riječi u brojnim jezicima usput spominjemo da riječ *clericus* dolazi od riječi *clerus*. Ali ta latinska riječ potječe od grčke riječi κληρος.⁴⁴ Grčka pak riječ nije skroz jasna i ima zaista veliki broj značenja. Čini se da κληρος prvotno naznačuje sredstvo kojim se vršio izbor. U davnini su to redovito bili kamenčići ili drvca

³⁹ Usp. A. WENGER, *Jean*, 74-76; R. KACZYNSKI, *Johannes*, 73-75.

⁴⁰ Usp. W. WENGER, *Jean*, 76; R. KACZYNSKI, *Johannes*, 75.

⁴¹ Usp. G. LOWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 294 bilj. 108; H. ERHATER, *Paten*, LThK, 8, 166; H. LECLERCQ, *Parrain et marrain*, DACL, 13, 2236-2240.

⁴² Usp. H. LESETRE, *Siege*, DB, 5, 1708-1709; H. LECLERCQ, *Chaire episcopale*, DACL, 3, 19-20; T. KLAUSER, *Kathedra*, LThK, 6, 66-67; B.J. COMASKEY, *Cathedral*, NCE, 3, 247; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 992; A. BLAISE, *Dictionnaire*, 139.

⁴³ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 817; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 945; H. LESÊTRE, *Trone*, DB, 5, 2327; O. SCHMITZ, θρόνος, ThW, 3, 160-167.

⁴⁴ Usp. H. LESETRE, *Sort*, DB, 5, 1848-1849; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1101; H. LECLERCQ, *Clerc*, DACL, 3, 1902-1905; W. FOERSTER, κληρος, ThW, 3, 757-763.

izmješana u kakvome sudu. Ista riječ κληρος označuje i sami čin ždrjebanja kao i ono što se time postigne. Tako se dobivala kakva služba ili dio neke baštine. Stoga κληρος često naprosto znači dobro, imanje, stečeni dio. Na taj su se način među nasljednicima dijelila baštinjena dobra.

Od riječi κληρος došla je riječ *clerus*. Već ih je sv. Jeronim⁴⁵ povezao. Tvrdio je da su klerici *clerus* jer su dio Gospodnje baštine ili jer je sami Gospodin njihova baština. Gospodin je odabrao klerike i klerici pristali uz Gospodina.

Navedeno je razlog zbog čega riječ *clericus* ima u ranim kršćanskim spisima veoma široko značenje. U najopćenitijem se smislu klericima naziva sve članove klera: sve koji su primili bilo koje ređenje. Treba iz konteksta utvrditi o kojemu je kleriku riječ. To na žalost nije uvijek moguće postići. Čini se da riječ *clericus* u rano doba veoma često označuje samo đakone i podđakone.⁴⁶ Nije isključeno da i Egerija tako shvaća naziv na mjestu koje smo ovdje spomenuli. Riječ ćemo i u nastavku susresti. Stoga smo se kod nje nešto duže zaustavili.

U Egerijinu smo tekstu također susreli riječ "kupelj". Ona je napisala *lavacrum*. Nije teško pogoditi da *lavacrum* dolazi iz Tit 3,5 i Ef 5,26 i da je prijevod za Apostolovu izvornu riječ λουτρόν. Oba su Pavlova mjesta iznimna kada se govori o krštenju. Stoga je razumljivo što je za tom riječi posegnula i Egerija. Samo nas čudi što tu Egerijinu namjernu ovisnost o Tit 3,5 i Ef 5,26 nisu zabilježili najbolji njezini poznavaoči.⁴⁷

Znamo da riječ λουτρόν prije svega označuje mjesto gdje se ljudi u svojoj kući kupaju. To je prostor gdje je kupatilo za kupanje. Potom ista riječ označuje vodu kojom se kupamo kao i sami čin pranja.⁴⁸ U Pavla λουτρόν se odnosi na krsno otajstvo. Radi toga je i Egerija upotrijebila riječ. Uz λουτρόν kao krsnu naznaku vezano je mnogo duboke krsne teologije i najviše kršćanske mistike. Za kršćane je krštenje λουτρόν. Tu je za njih duhovno kupanje, pranje i očišćenje. Mogućnost da se očiste od grijeha i postanu nevino čisti pruža im λουτρόν. Stoga je Pavao pred

⁴⁵ Usp. PL, 22, 531.

⁴⁶ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 159; F. MUGNIER, *Clericature*, DS, 2, 963-972.

⁴⁷ Pred očima imamo: G. LOWEKAMP-D. THÖNNES, P. MARAVAL, N. NATALUCCI i F. GIANNARELLI.

⁴⁸ Usp. A. OEPKE, λουτρόν, ThW, 4, 298; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1208; A. BLAISE, *Dictionnaire*, 489; FORCELLINI, *Lexicon*, 2, 870.

Prij
—
λοι
je i
Do
opi
krs
mo
grij
rije
tun

“na
egz
egz

Eg
red
hije
kak
zna
Eg
kat
Za
čov
pra
pos
tak

—
49
2
50

(
51
F
52
I
53
54

λοουτρόν u Tit 3,5 stavio διά. To je uzročni “po”. U 1 Kor 6, 9-11 Apostol je nabrojio opaćine koje isključuju iz “Božjega kraljevstva” (1 Kor 6,9). Dodao je da su u Korintu “neki” doista i bili takvi grešnici, ali “su se oprali” (1 Kor 6,11). Nečistoću su grijeha sa sebe skinuli kada su sišli u krsnu vodu. To je za njih λοουτρόν odnosno *lavacrum*. Radi toga Pavao ne može pojmiti da kršteni čovjek poslije krštenja može ikako biti vezan uz grijeh. Kršteni je u odnosu na “grijeh” (Rim 6,2) mrtav. To je razlog zašto riječ *lavacrum* upotrebljenu u *Putopisu* nismo ostavili bez ikakva tumačenja.

3.2.3. - Egzorcizam

U dane kada je biskup pripravnicima za krštenje držao katehezu “najprije” bi “rano” u jutro “klerici” nad kandidatima “obavljali egzorcizam”. Egerija je napisala: *a clericis exorcizentur*. Poslije pak egzorcizma “odmah”⁴⁹ počinje kateheza.

Već smo se dijelom bavili riječju “klerik”. Na ovome mjestu Egerija vjerojatno njome naznačuje klerike s nižim redovima.⁵⁰ Oni su redovito obavljali katekumenski egzorcizam. Doista je tada već u hijerarhiji postojao red egzorcista.⁵¹ Egerija nije ničim naznačila način kako su klerici provodili u djelo egzorcizam. Svakako je taj čin morao biti značajan kada se dugo, naporno i neizostavno obavljao. Inače i bez Egerije nije teško naslutiti smisao i značenje egzorcizma nad katekumenima.⁵² Trebalo je od budućega kršćanina udaljiti đavolsku moć. Za svu biblijsku i kršćansku predaju đavao po grijehu vlada i gospodari čovjekom. Tako je otkada je đavao kao zmija na grijeh zaveo praroditelje.⁵³ Đavao je u pustinji napastovao i Krista, ali je tu zauvijek i posvema svladan.⁵⁴ Đavao je “ubojica od početka” (Iv 8,44). Pavao je također propovijedao da je istinska bitka koju čovjek vodi u svijetu i u

⁴⁹ To je u 46,1. Usp. N. NATALUCCI, *Egeria*, 305; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 263 bilj. 2.

⁵⁰ Usp. P. MARAVALL, *Égérie*, 307 bilj. 3; N. NATALUCCI, *Egeria*, 305; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 263.

⁵¹ Usp. A. PIEDAGNEL - L. DOUTRELAU, *Jean*, 44; A. WENGER, *Jean*, 78; R. KACZYNSKI, *Johannes*, 76.

⁵² Usp. A. PIEDAGNEL - L. DOUTRELAU, *Jean*, 44-46; A. WENGER, *Jean*, 77-79; J. DANIELOU, *Exorcisme*, DS, 4, 1995-2004.

⁵³ Usp. Post 3, 1-7.

⁵⁴ Usp. Mt 4, 1-11.

zemaljskome životu rat što se zametnuo protiv “vrhovništava, vlasti, upravljača ovoga mračnoga svijeta, protiv zlih duhova po nebesima” (Ef 6,12). Jednako nam je dobro poznata otačka misao o “đavlovim pravima” nad čovjekom dok ga Krist kao posrednik nije oslobodio od ropstva, sužanjstva i podložništva đavlu. Za pojedinca to postaje zbilja u krsnome očišćenju, prosvjetljenju, novoporodu i posvemašnjem opravdanju. Tada čovjek postaje Božjim djetetom. Bog ga po milosti posinovljuje. Kršteni posve pripada Bogu. U tu je svrhu nad njim izgovoreno Božje ime. Katekumen se na to priprema po egzorcizmu. Tim se činom čisti duša i srce uvodi u pokajanje. Đavao nema mjesta gdje se nastani kajanje, obraćenje i čistoća.

U crkvenome latinskom jeziku⁵⁵ nailazimo na riječi *exorcismus*,⁵⁶ *exorcista*⁵⁷ i *exorcizo*.⁵⁸ Ali te tri riječi dolaze od grčkih riječi ἐξορκισμός, ἐξορκιστής i ἐξορκίζω. U Novome se zavjetu ne susreće riječ ἐξορκισμός. Osnovna je riječ ἐξορκίζω. Izvorno znači “zaprisegnuti”, nekoga “prisegom obavezati” da nešto učini ili da na određeni način postupi.

Egerija je upotrijebila glagol *exorcizo*. Druge se dvije riječi ne čitaju u njezinome *Putopisu*. Kao nadopunu dodajemo da je egzorcizam veoma dobro poznat raznim religijama. I tu se pomoću njega željelo postići čistoću i oslobođenje od zla.⁵⁹ Egzorcizam nije tuđ ni Bibliji kao cjelini.⁶⁰ Čini se pak da je u kršćanskome bogoslužju najprije uveden u krsne obrede.⁶¹

3.2.4. - Kateheza

Egerija u *Putopisu*⁶² izravno kaže da se pouka kojom biskup poučava “one koji će se krstiti” i koji “će pristupiti krštenju” naziva posebnim imenom. Zove se “kateheza”. Održava se “onih četrdeset dana

⁵⁵ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 331.

⁵⁶ Usp. W. NAGEL, *Exorcismus*, TRE, 10, 750-765; J. FORGET, *Exorcisme*, DTC, 5, 1761-1780; H. LESETRE, *Exorcisme*, DB, 2, 2136.

⁵⁷ J. FORGET, *Exorciste*, DTC, 5, 1780-1786.

⁵⁸ Usp. J. SCHNEIDER, ἐξορκίζω, ThW, 5, 465-466.

⁵⁹ Usp. M. OTT, *Exorcismus*, LThK, 3 (1995), 1125-1126.

⁶⁰ Usp. W. KIRSCHLAGER, *Exorcismus*, LThK, 3 (1995), 1126-1127.

⁶¹ Usp. R. MESSNER, *Exorcismus*, LThK, 3 (1995), 1127-1128; A. RODEWYK, *Exorcismus*, LThK, 3, 1314-1315.

⁶² To je u 46, 1-4.

Prip

kad

con

odn

na l

Ali

žen

sku

bud

je s

Pis

Ege

zna

obi

zar

na j

nač

bisl

car

bibl

Ale

sjaj

opć

ono

slov

bibl

duh

usk

usk

nar

njer

o us

63 T

64 T

65 U

kada se posti". Kateheza je bila namjenjena u prvome redu za *competentes*. Ali su joj također smjeli pribivati "svi iz puka". Ipak se to odnosi samo na "vjernike". Katekumeni koji se neposredno ne spremaju na krštenje bili su isključeni. Oni "tamo ne ulaze".

Za biskupa bi se dok poučava postavila *cathedra*. Tu bi on sjedio. Ali su i svi ostali "sjedili uokrug biskupa". To se odnosi na "muške i ženske" krsne kandidate kao i na druge "vjernike iz puka". Sliku toga skupa lako možemo dovesti pred oči i zamisliti u duhu.

Egerija u svome spisu posve kratko sažima što "biskup uči"⁶³ buduće vjernike "prvih pet tjedana" katehetske pouke. Ipak se vidi da joj je stalo da se zna kako se "poučavaju".⁶⁴ Biskup u katehezi "prođe sva Pisma". Biskup se najprije u izlaganju služi doslovnim tumačenjem. Egerija kaže da on za početak Pisma pojašnjava *carnaliter*. To izravno znači "tjelesno". Ali je očito posrijedi naznaka za vrstu egzegeze koja se obično naziva doslovnom i povjesnom.⁶⁵ To znači da bi biskup u prvome zamahu razglobio što Biblija naviješta ako se čita kako piše i ako gledamo na povijesne okolnosti u kojima je zabilježeno nastalo. Znamo da je taj način egzegeze bio nadasve uobičajen među antiohijskim teolozima. Ipak biskup nije ostajao kod doslovne egzegeze. Pošto bi Pisma rastumačio *carnaliter* razjasnio bi ih i *spiritualiter*. To je naznaka za duhovnu biblijsku egzegezu. To je oblik egzegeze prije svega značajan za Aleksandrijsku teološku školu. Tako se egzegeza u Jeruzalemu ukazuje sjajnom spojnicom dvaju osnovnih egzegetskih postupaka. Oci su općenito sudili da Pismo posvuda uz doslovni smisao ima i duhovni jer je ono nadahnuta knjiga. Zato svuda posjeduje svoj duh. Zapravo biblijsko slovo u sebi krije i objavljuje duh. Tamo ga je položio Duh Sveti. U biblijskoj se riječi nalazi Riječ. Ona se tu objavila. Slovo je za osjetila, a duh u slovu za dušu.

Egerija posebice ističe da je biskup *competentes* poučava "o uskrsnuću". Zanimljivo je što je to odvojeno naglasila. Jasno je da je uskrsnuće bitno kršćansko učenje. Ipak nije isključeno da Egerija na to naročito upozorava jer je tjelesno uskrsnuće trajno osporavano i jer se o njemu živo raspravljalo i među samim učenim bogoslovima. Vjerojatno se o uskrsnuću oštro sporilo i u Jeruzalemu kada je tu planula rasprava oko

⁶³ Tako: 46,2.

⁶⁴ To je u 46,3.

⁶⁵ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 134.

Origena.⁶⁶ Istina je da javni sukob počinje tek oko g. 393. Ali redovito javno sučeljavanje ima duže prethodno i potiho mimoilaženje. Razumje se da smo ovdje iznijeli dosta neutemeljenu pretpostavku jer nije nužna vanjska okolnost da se u katehezi govori o uskrsnuću. Uostalom, uskrsnuće je sastavni dio najranijih kršćanskih kateheza kojima početke možemo zapažiti u samome Novome zavjetu. Osobno u tome smislu shvaćamo nabravanje zabilježeno u Heb 6, 1-2. Egerija je zaključila da su *competentes* prvih pet tjedana pouke bili upućeni u “sve” što se odnosi na “vjeru”.

Egerija, dakle, pouku onih koji se neposredno pripremaju za sakramente inicijacije ponovljeno naziva *cathecisis*. Upravo tako piše u njezinu djelu.⁶⁷ Riječ *cathecisis* dolazi od glagola *κατηχέω*. O njemu smo već govorili. Unatoč Egerijinu načinu pisanja unaprijed ćemo pisati *catechesis* jer se riječ tako redovito piše. Na grčkome *κατήχησις* naznačuje čin kojim se nekoga poučava “živom riječju”.⁶⁸ Čak postoji i glagol *κατηχίζω*.⁶⁹ Ima isto značenje kao i *κατηχέω*. Pavao je *κατηχέω* u smislu “poučavati” napisao u 1 Kor 14,19 i Gal 6,6,

Pouka za one koji su nakanili pristupiti kršćanstvu novozavjetnoga je podrijetla. Sami je Krist zapovjedio učenicima da putuju i poučavaju “sve narode”. Kada ih pouče, onda će ih krstiti “u ime Oca i Sina i Duha Svetoga” (Mt 28,19). Ta se pouka živom riječi ili katehezom neprestano susreće u otačkim spisima prvih stoljeća. Možemo kazati da se tada razlikovalo nekoliko katehetskih oblika. Vjerojatno se posebnom vrstom kateheze poučavalo onoga tko bi po prvi put čuo za kršćanstvo i zaželio postati učenik evanđelja. Također su postojale kateheze s kojima se učilo katekumene u širokome smislu te riječi. Egerija pak sama govori o katehezama kroz koje se u vjeru uvodilo one koji će u noći vazmenoga bdjenja postati vjernici. Čak se zaustavila i kod pokrsnih kateheza o kojima ćemo kasnije detaljno govoriti. Iz rečenoga vidimo da je pojam *catechesis* u ranome kršćanstvu istodobno omeđen i dosta širok.⁷⁰

⁶⁶ Usp. M. MANDAC, *Sveti Jeronim*, 155-163.

⁶⁷ Vidi: 46,2; 46,3; 46,4. Usp. H. LECLERCQ, *Catechese*, DACL, 2, 2530-2579; H. LECLERCQ, *Jerusalem*, DACL, 7, 2388-2390.

⁶⁸ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1066; H. G. LIDDEL - R. SCOTT, *A greek-english lexicon*, Oxford, 1968, 927.

⁶⁹ Usp. LIDDEL-SCOTT, *Lexicon*, 927; A. BLAISE, *Dictionnaire*, 138.

⁷⁰ Usp. L. BOPP, *Catechese*, LThK, 6, 27-31; F. X. MURPHY, *Catecheses*, NCE, 3, 203; H. LECLERCQ, *Catechese*, DACL, 2, 2530-2579; G. BAREILLE, *Catechese*, DTC, 2, 1877-1895.

Egerija nam je ukratko naznačila sadržaj pretkrasnih kateheza prvih pet tjedana pouke. Ipak već ovdje upozoravamo na sv. Ćirila Jeruzalemskoga. Velika je vjerojatnost ili čak sigurnost da je on biskup koga Egerija općom riječju spominje u svome *Putopisu* kada govori o Jeruzalemu i bogoslužju koje se tu obavljalo. Biskup Ćiril preminuo je g. 386. ili g. 387. Ako je istina da je Egerija boravila u Jeruzalemu za Uskrs g. 384. zaključak se od sebe nameće: ona je slušala Ćirilove kateheze.⁷¹ Stoga nema dvojbe da su njegove kateheze koje posjedujemo najbolje, najpouzdanije i najopsežnije vrelo za ono što Egerija spominje i bilježi gotovo kao natuknice. Radi toga kratko predstavljamo slavno Ćirilovo djelo.⁷² Istina je da kateheze koje su nam u rukama potječu otprilike iz g. 350. Ipak bez sumnje pružaju uvid u redoviti način poučavanja pripravnika za krst i nakon krštenja. Danas se ustalilo mišljenje da su kateheze pod Ćirilovim imenom njegov spis. Samo neki još uvijek oklijevaju Ćirilu pripisati "mistagoške kateheze". To ćemo spomenuti i u nastavku ovoga rada. Međutim, pitanja autorstva za nas ovdje nipošto nije bitno.

Ćirilovo djelo u izdanjima nosi znameniti naslov Κατηχήσεις, tj. *Kateheze*. Sačuvane su dvadeset i četiri. Lako se mogu podijeliti u nekoliko skupina. Prva se kateheza redovito zove Προκατήχησις. Obično se odvaja od ostalih. Služi kao uvod u sve naredne kateheze. U toj katehezi Ćiril nastoji predočiti veličinu i značenje sakramenata kršćanske inicijacije. Krštenje se obavlja jednom u životu. Stoga se na nj treba dolično i valjano pripremiti. Sve treba poduzeti da krsni čin stekne sve svoje učinke i donese vlastiti plod. Ćiril slušatelje upozorava da se prihvaćaju ozbiljna i odgovorna posla. Morat će se strogo držati zapta, žarko moliti i vršiti propisana pokornička djela. Ćiril nadasve ističe da su

⁷¹ O sv. Ćirilu Jeruzalemskome vidi: B. ALTANER - A. STUIBER, *Patrologie*, 312; A. PIEDAGNEL - P. PARIS, *Cyrille de Jerusalem, Catecheses mystagogiques*, SC, 126bis, Paris, 1988, 9; O. PERLER, *Kyrillos v. Jerusalem*, LThK, 6, 709-710; A.A. STEPHENSON, *Cyril of Jerusalem*, NCE, 4, 576-578; X. Le BACHELET, *Cyrille de Jerusalem*, DTC, 3, 2527-2577; G. BARDY, *Cyrille de Jerusalem*, DHGE, 13, 1182-1185; E.J. YANOLD, *Cyrrillus von Jerusalem*, TRE, 8, 261-266; S. HEID, *Cyrrill v. Jerusalem*, LThK, 2 (1994), 1370; J. Quasten, *Patrologia*, II, Marietti, 1980, 365-380; G. BARDY, *Cyrille de Jerusalem*, DS, 2, 2683-2684.

⁷² Pred sobom smo imali ova izdanja: PG, 33, 332A-1128A; A. PIEDAGNEL-P. PARIS, *Cyrille*, - Ovdje ne ulazimo u raspravu oko autorstva *Kateheza*. Podsjećamo: danas se stručnjaci slažu da predkrasne kateheze potječu od sv. Ćirila dok se uz mistagoške kateheze često veže ime neposrednoga Ćirilova nasljednika biskupa Ivana. Usp. A. PIEDAGNEL - P. PARIS, *Cyrille*, 18-90.177-187; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 367-369; B. ALTANER - A. STUIBER, *Patrologie*, 312.

oni koji žele pristupiti krštenju dužni imati čiste, poštene, duhovne i nadnaravne ciljeve i poticaje. Ipak Ćiril svoju Προκατήχησις počinje veoma vedro. Kaže da do onih koji će se na vazmeno bdjenje prosvijetliti već dopire “miris blaženstva”.⁷³ Ćiril želi da njegovi slušatelji dobro znaju pred kime će šutjeti o onome što će im govoriti.⁷⁴ Ta Προκατήχησις stoji bez oznake broja ispred dvadeset i tri kateheze što slijede. Stoga se kod brojenja kateheza počinje s katehezom pod brojem jedan i ide do broja dvadeset i tri. I unutar tih dvadeset i triju kateheza utvrđujemo određene povezanosti u skupine i posebne cjeline.

Kateheze od broja 1 do broja 5 tvore zasebnu jedinicu. Osobno bismo ih smjestili u vrijeme pouke dok budućim krštenicima još nije priopćeno Vjerovanje. U prvoj katehezi⁷⁵ Ćiril nekako općenito obrazlaže u kojem se dušinu stanju može pristupiti krštenju. Iz duše treba odstraniti zaokupljenost ovozemnim i vremenitim. Duša se ne smije privezati na prolazno u ovome životu. Ćiril također upozorava na ustrajno čitanje Svetoga pisma jer ono istinski hrani dušu. Tako se i ta kateheza doima kao stanoviti uvod. Druga kateheza⁷⁶ ima u izdanju dva oblika. U njoj Ćiril govori o pokori koju moraju vršiti kandidati za krštenje. Istom zgodom razglaba pitanje oprostjenja grijeha. Tu također raspreda o đavlu kao pravome čovjekovu neprijatelju i dušmaninu. Ćiril svraća pozornost na đavolske napasti i kušnje. U trećoj katehezi⁷⁷ Ćiril neposrednije obrazlaže značenje krštenja i njegove neiskazive učinke. Četvrta se kateheza⁷⁸ ukazuje pravim sažetkom cjelokupne dogmatike. Napokon peta kateheza⁷⁹ iz te cjeline tumači pitanja vezana uz to što je vjera i na koji se način rađa i raste u ljudskoj duši.

Kateheze od šeste do osamnaeste⁸⁰ utoliko su zasebna cjelina ukoliko sv. Ćiril u njima razjašnjuje svaki pojedini članak Vjerovnjaja

⁷³ PG, 33, 332A.

⁷⁴ Ta se uvodna kateheza nalazi u PG, 33, 332A-366A. O njoj vidi: G. BARDY, *Cyrille de Jerusalem*, DS, 2, 2684-2685; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 366; A. PIEDAGNEL - P. PARIS, *Cyrille*, 15.

⁷⁵ Nalazi se u PG, 33, 369A-377C. - Kod sažetka slijedimo napomene iz PG i J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 366-367.

⁷⁶ Nalazi se u PG, 33, 381A-424C.

⁷⁷ Nalazi se u PG, 33, 425A-449A.

⁷⁸ Nalazi se u PG, 33, 453A-504A.

⁷⁹ Nalazi se u PG, 33, 505A-524A.

⁸⁰ Nalazi se u PG, 33, 537A-1060A.

Pripra

kojim
je Ćir
Sažet
teško
Vjerc
je do
teku
kateh
smo i

ako ž
svrhu
Mop
Eger
crkvi

Zlat
je to
sigu
razu
Moř
šesn
Vjer
euha
Anti
Ivar
Ćiri
zabi
spis

81 T
2
82 N
83 I
K
84
M
E
85 ?

kojim se izricala vjera u Jeruzalemu.⁸¹ Razložito smijemo pretpostaviti da je Ćiril ove kateheze držao kada su pripravnici već "primili" Vjerovanje. Sažetak ovoga katehetskoga kruga ne navodimo pojedinačno jer ga nije teško zamisliti. Sada Ćiril razglaba članke Vjerovanja koje je srodno Vjerovanju koje se oblikuje na Carigradskome saboru g. 381. i koje nam je dobro poznato iz našega misnoga bogoslužja. Preostalih pet kateheza - teku od broja devetnaest do dvadeset i tri - ima naziv "mistagoške kateheze"⁸² i o njima je u ovome radu riječ na zasebnome mjestu. Ovdje smo ih spomenuli radi cjelovitosti pregleda.

Još jednom ističemo da nadasve treba poznavati Ćirilove kateheze ako želimo razumjeti smisao i značenje Egerijinih bilježaka s puta. U istu svrhu kratko upozoravamo na sv. Ivana Zlatoustoga i Teodora Mopsuestkoga koji su istovremeno djelovali u susjednoj Antiohiji koju je Egerija posjetila. Uostalom, u ono su vrijeme Jeruzalem i Antiohija crkveno živjeli zajedno.

Ovdje spominjemo da danas posjedujemo kateheze koje je sv. Ivan Zlatousti⁸³ držao u Antiohiji u razdoblju od g. 386. do g. 398. Vidi se da je to otprilike vrijeme kada je Egerija boravila u onim krajevima. Posve je sigurno da bi nam poznavanje i tih kateheza mnogo pomoglo u boljem razumjevanju Egerijinih napomena. Ali nismo zaboravili ni Teodora iz Mopsuecije.⁸⁴ Od njega posjedujemo *Katehetske homilije*. Ima ih šesnaest. U prvih deset Teodor kandidatima za krštenje razjašnjuje Vjerovanje.⁸⁵ U ostalih šest krštenima tumači Očenaš te krsno i euharistijsko otajstvo. Teodor je svoje kateheze vjerojatno držao u Antiohiji između g. 388. i g. 392. Služio je antiohijskoj zajednici kada i Ivan Zlatousti. Smijemo dodati da bi i Teodorove kateheze mogle kao Ćirilove i Zlatoustove razjasniti katkada prejednostavne Egerijine zabilježbe. Razumje se da bi i Egerijino djelo moglo nešto svjetla unijeti u spise triju navedenih velikih crkvenih pisaca i bogoslova.

⁸¹ To se Vjerovanje nalazi u H. DENZINGER, *Enchiridion Symbolorum*, Bologna, 1995, 24.

⁸² Nalazi se u PG, 33, 1065A-1128A; A. PIEDAGNEL - P. PARIS, *Cyrille*, 82-174.

⁸³ Usp. A. PIEDAGNEL - L. DOUTRELAU, *Jean*; A. WENGER, *Johannes*; R. KACZYNSKI, *Johannes*.

⁸⁴ Usp. J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 411-413; P.T. CAMELOT, *Theodoros v. Mopsuestia*, LThK, 10, 42; E. AMANN, *Theodore de Mopsueste*, DTC, 15, 238-239; B. ALTANER - A. STUIBER, *Patrologie*, 321.

⁸⁵ Tekst se Vjerovanja nalazi u H. DENZINGER, *Enchiridion*, 34.

Dovrtljiviji će se čitalac možda čuditi zašto smo ovdje prešutjeli druge onodobne pisce srodnih djela. Grgur iz Nise napisao je oko g. 385. svoje važno djelo *Velika kateheza*. Sv. Ambrozije oko g. 390. dovršava *Otajstva* i *Tajne*, a sv. Augustin oko g. 400. piše *Poučavanje neupućenih*. Svatko vidi da nabrojani spisi ovamo pripadaju. Izostavili smo ih jer smo im već posvetili pažnju u odvojenim radovima. Lako će do njih doći čitalac koji želi. Sve bi spomenuto trebalo u istome dahu i usporedno proučiti ako se želi steći puno moguće razumjevanje onoga o čemu je riječ u našem radu. Većina je posla, doduše, obavljena. Nepogoda je što su svi ti radovi uglavnom u sebi zatvorene cjeline. Jedni se ne tumače drugima.

3. 2.5. - Primanje Vjerovanja

Po Egerijinu izvještaju u *Putopisu*⁸⁶ pošto bi proteklo “pet tjedana” od početka predkrstne pouke kandidati su za krštenje “primali Vjerovanje”. Taj se obred u ono doba u zapadnome kršćanstvu⁸⁷ nazivao *Traditio Symboli*, tj. “Predavanje Vjerovanja”. Riječ je o tome da se smatralo kako su poučavani dovoljno napredovali u pouci i dostatno upoznali opći crkveni nauk da im se sada smije priopćiti Vjerovanje. Nismo zapazili da se Egerija poslužila gotovo službenim nazivom *Traditio Symboli*. Jednostavno je kazala da poučavani “primaju Vjerovanje”. Zbog onoga što se kasnije uobičajilo nazivati *disciplina arcani* pripravnici na krst Vjerovanje nisu dobivali odmah niti napisano. Ono se redovito pred njima izgovaralo. Oni bi ga čestim slušanjem i ponavljanjem uskoro i sami naučili napamet i kazivali naizust.

Egerija nam kaže da je biskup Vjerovanje tumačio kao što je ranije pojašnjavao Sveto pismo. Najprije bi ga obrazlagao *carnaliter*. To znači da bi Vjerovanje pojasnio u njegovu neposrednome, izravnome i doslovnome smislu. Zatim bi ga razjašnjavao *spiritualiter*. Time se, znamo, naznačuje dublje razglabanje koje se obično naziva doslovnim tumačenjem. Egerija bilježi da je biskup doslovno i duhovno slušateljima objašnjavao “značenje” Vjerovanja. Pri tome se zapravo poslužila riječju *ratio*. Ta riječ ima zaista bogat i širok opseg.⁸⁸ Očito je da na tome mjestu

⁸⁶ To je u 46,3. Usp. N. NATALUCCI, *Egeria*, 307; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 265.

⁸⁷ Usp. H. LECLERCQ, *Symbole*, DACL, 15, 1766-1767; A.M. RITTER, *Glaubensbekenntnis(se)*, TRE, 13, 407; G. BAREILLE, *Catechumenat*, DTC, 2, 1981.

⁸⁸ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 696-697.

Pripi

kod
Ege
svak
po
“člauob
krat
ispi
gov
uvri
glaj
već
vjer
cjel
sastdoć
zna
Vje
“zg
isto
koj
naz
dje
Ta
Vje
raz
u j
σύ
ne;
izg
bil
i p—
89
90

kod Egerije može značiti samo “pojašnjenje”, “tumačenje”, “smisao”. Egerija također ističe da je biskup iznosio doslovni i duhovni smisao za svaki pojedini *sermo* u Vjerovanju. Ne može biti dvojbe da ta riječ koja po sebi ima beskraj značenja⁸⁹ tu kod Egerije naznačuje pojedini “članak”⁹⁰ koji je ugrađen u Vjerovanje.

Ovdje smo više puta napisali riječ Vjerovanje. Tako je u nas uobičajeno. Međutim, Egerija se trajno slušila riječju *Symbolum*. Stoga se kratko zaustavljamo kod te riječi. *Symbolum* je samo latinskim slovima ispisana grčka $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$. Vjerojatno su afrički kršćani koji su inače govorili latinski prvi počeli Vjerovanje nazivati *Symbolum*. Kasnije se to uvriježilo i svuda proširilo. Tu je bez dvojbe osnovna riječ $\sigma\upsilon\mu\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\omega$. Taj glagol znači “skupa baciti”, “snositi”, “sjediniti”, “sastaviti”. Držimo da već to dijelom razjašnjava zašto se Vjerovanje naziva *Symbolum*. Ono je vjerski obrazac gdje su sjedinjeni i sastavljeni članci što tvore određenu cjelinu. Svako je kršćansko Vjerovanje zaista i bilo takvo. Od početka se sastojalo od većega broja sjedinjenih članaka.

Unatoč kazanome redovito se kod tumačenja naziva *Symbolum* dodaju dvije izvednice iz $\sigma\upsilon\mu\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\omega$. To su $\sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\acute{\eta}$ i $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$. Od brojnih značenja riječi $\sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\acute{\eta}$ navodimo samo tri koja mogu razjasniti zašto se Vjerovanje naziva *Symbolum*. Riječ $\sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\acute{\eta}$ često znači “sastavljenost” i “zglob”. Takvo je Vjerovanje. Sastoji se od članaka kao “zglobova”. Riječ isto tako može značiti “ugovor”. Smije se reći da je Vjerovanje ugovor kojim se vjernik veže za Boga. Napokon, spominjemo da $\sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\acute{\eta}$ naznačuje kako se netko za nekoga opredjelio i u tome smislu odlučio djelovati. U Vjerovanju se vjernik opredjeljuje za Boga te tako živi i radi. Tako se Vjerovanje i zato može nazivati *Symbolum*. Ipak se najčešće Vjerovanje kao *Symbolum* pojašnjuje upravo riječju $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$. To je i razumljivo jer su obje riječi iste. Poteškoća je samo u tome što $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$ u grčkome ima zaista mnogo značenja. Stoga navodimo jedino da je $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$ u osnovi stanoviti znak kojim se naknadno utvrđuje ranije i negdašnje poznanstvo. Ljudi su se nekoć poznavali, ali su se rastali i izgubili s vida. Da bi se opet prepoznali kada se sastanu sa sobom nose bilo kakav $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$. Pomoću njega će utanačiti da su se poznavali, slagali i priznavali. Otuda je riječ $\sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$ dobila značenje “znak” i “znamen”.

⁸⁹ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 755.

⁹⁰ Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 298 bilj. 115; P. MARAVAL, *Égérie*, 310 bilj. 1; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 9; N. NATALUCCI, *Egeria*, 307.

Među kršćanima ulogu znaka za raspoznavanje vrši Vjerovanje. Zato je ono vjernički *Symbolum*. Po tome znaku kršćanin raspoznaje, priznaje i prepoznaje drugoga kršćanina. Vjerovanje pokazuje tko kamo pripada. Ono je kao pečat i znak kojim se vjernik očituje. Upravo se zato Vjerovanje naziva *Symbolum*.⁹¹

3.2.6. - Vraćanje Vjerovanja

Egerija nas u svome *Putopisu* izvještava⁹² o činu koji se kod onovremenih zapadnih teoloških pisaca nazivao *Redditio Symboli*.⁹³ Sama se Egerija⁹⁴ nije poslužila riječju *redditio*, ali je upotrijebila *reddo* od čega dolazi *redditio*. Po sebi, *reddo* znači "vratiti" i *redditio* "vraćanje". Krsni su kandidati prethodno poslije pet tjedana poučavanja primili Vjerovanje. To se - rekosmo - naziva *Traditio Symboli*. Sada ga vraćaju. Otuda naziv *Redditio Symboli*. Riječ je zapravo o tome da svaki budući krštenik pred biskupom izriče Vjerovanje. Tako biskup stječe uvjerenje da ga je dotični pripravnik naučio napamet. Bilo je važno da *competens* pozna Vjerovanje jer je krštenje pečat na vjeru.

U Jeruzalemu je pouka o Vjerovanju trajala dva tjedna. To je šesti i sedmi korizmeni tjedan. Egerija izriješkom navodi da se Vjerovanje izricalo pred biskupom "pošto je prošlo sedam tjedana" pouke i kada do vazmene noći preostaje još samo "jedan pashalni tjedan". On se u Jeruzalemu naziva *Septimana major*, tj. Veliki tjedan kako se u nas obično kaže. To je zapravo "osmi korizmeni tjedan". Tada više nema vremena da se pripravnici "poučavaju".⁹⁵ Unatoč Egerijinim zabilježbama ne znamo kojega se dana zapravo pristupalo obredu *Redditio Symboli*. Nagađa se da

⁹¹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1820-1822; P. BATIFFOL, *Apotres (Le Symbole des)*, DTC, 1, 1660; F. MARTY, *Symbole*, DS, 14, 1364-1367; A. MICHEL, *Symboles*, DTC, 4, 2925; F.X. MURPHY, *Creed*, NCE, 4, 434; FORCELLINI, *Lexicon*, 4, 385-386.

⁹² To je u 46,5. Usp. A. BLUDAU, *Pilgerreise*, 178-180.

⁹³ Usp. H. LECLERCQ, *Symbole*, DACL, 15, 1768; A. PIEDAGNEL - L. DOUTRELAU, *Jean*, 61; R. KACZYNSKI, *Johannes*, 77-79; G. BAREILLE, *Catechumenat*, 1984-1985.

⁹⁴ Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 300 bilj. 119; N. NATALUCCI, *Egeria*, 308; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 267 bilj. 14.

⁹⁵ Vidi: 46,4.

bi to trebalo biti u petak ili subotu pred Cvjetnicu ili čak na samu Cvjetnicu što je teže prihvatiti zbog bogatstva bogoslužja toga dana.⁹⁶

Svakako Egerija čin uzvratanja Vjerovanja prikazuje kao značajan i svečan događaj. Uzvratanje se obavlja "ujutro". Vršiti se pred biskupom koji sjedi na "svome sjedalu" što se nalazi "pozadi u apsidi⁹⁷ iza oltara". Svatko tko će do koji dan pristupiti krštenju "ide" pojedinačno do biskupa. Muškoga prati "njegov otac". To je njegov kum, a žensku "njezina majka". To joj je zapravo kuma. Sada pred biskupom svaki *competens* "vraća Vjerovanje". Kazuje ga napamet.

Pošto su krsni pripravnici izrekli Vjerovanje, biskup "svima" zajedno "drži nagovor".⁹⁸ Tu sažima što se na široko prošlo kroz sve kateheze. Nekoliko puta pripravicima doziva u pamet da su "još uvijek katekumeni". Radi toga ih ne može uputiti u "dublje otajstvo".⁹⁹ To se otajstvo odnosi na "krštenje" i druge čine kršćanske inicijacije. Oni će za pripravnike postati zbilja do nekoliko dana kod vazmenoga bdjenja. Dotle im se "ne mogu očitovati tajnija Božja otajstva". O tome će im se govoriti "kada budu kršteni". Bit će to tijekom "osam dana" poslije Uskrsa. To je, očito, najava skorašnjih mistagoških kateheza.

3.2.7. - Kateheze poslije krštenja

Egerija u *Putopisu* kratko svraća pozornost na pouku kojom su se novokrštenici poučavali u Jeruzalemskoj crkvi kada se ona tu zatekla.¹⁰⁰ Ona kaže da se pouka obavljala "kroz onih osam dana" što teku "od Pashe do osmine", tj. od Uskrsa do Bijeje nedjelje. Egerija ima pred očima krštene koji su se dotične godine krstili tijekom vazmenoga bdjenja. Kateheza se nije upriličivala svaki dan već samo ponedjeljkom, utorkom, srijedom, četvrtkom i petkom. Tih su se "uskrsnih dana" poučavali novokrštenici.¹⁰¹ I tu je katehezu osobno predvodio "biskup". Ovaj je put

⁹⁶ Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 106; N. NATALUCCI, *Egeria*, 308; E. GIANNARELLI, *Egeria*, 267 bilj. 14; H. LECLERCQ, *Jerusalem*, DACL, 7, 2389.

⁹⁷ Usp. H. LECLERCQ, *Abside*, DACL, 1, 183.

⁹⁸ To je u 46,6.

⁹⁹ Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 300 bilj. 120; N. NATALUCCI, *Egeria*, 308.

¹⁰⁰ To je u 47, 1-2. Usp. A. BLUDAU, *Pilgerreise*, 180-182.

¹⁰¹ Usp. P. MARAVAL, *Égérie*, 312 bilj. 2; G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 106; 301 bilj. 123.

to činio “stojeći”. Egerija poučavane naziva “neofiti”. Tu riječ u cijelome svome spisu rabi samo na tome mjestu.¹⁰² O riječi ćemo progovoriti niže. Pouci za novokrštene smjeli su prisustvovati i drugi “vjernici” koji to “hoće”. Egerija naglašeno ističe da su od pouke bili isključeni “katekumeni”. Da se ne bi uvukli u skup, crkvena su se vrata “zatvarala”. Pristupa toj katehezi nije smio dobiti “nijedan katekumen”. Biskupu koji poučavaše služi na čast Egerijina primjedba da su se do izvan crkve “čuli glasovi” onih koji su s oduševljenjem i s pohvalama slijedili njegova izlaganja. Sadržaj je kateheze bilo “sve što se vrši u krštenju”. Biskup je razjašnjavao “pojedino” što se kao “otajstvo” dogodilo u krsnome činu. Tom je zgodom razjasnio “sva otajstva”.

Naznačismo da Egerija novokrštenike naziva “neofiti”. Razumje se da taj naziv zapravo dolazi od grčke riječi νεόφυτος. U Crkvi gdje se govorilo grčki bilo je uobičajeno da se novokrštenici nazivaju νεόφυτοι i φωτισθέντες. Latinski je dio kršćanstva za istu vjerničku skupinu rabio riječi *infantes* i *illuminati*, tj. “djeca” i “prosvjetljeni”. Riječ νεόφυτος čitamo u 1 Tim 3,6 gdje Pavao traži da biskup ne bude νεόφυτος. To je Apostolovo mjesto moglo utjecati da se riječju νεόφυτος oslovi čovjek koji se upravo krstio. Νεόφυτος je složenica. Sastoji se od νεός što znači “nov” i φυτός što znači “zasaden”. Prema tome, νεόφυτος u doslovnome smislu znači “novoposađeni”. Ovdje nam također pada na pamet Pavlova riječ σύμφυτοι iz Rim 6,5. Očito je da je pred nama gotovo ista riječ. Samo umjesto νεός imamo σύν. Apostol je σύμφυτοι napisao u svome dubokome krsnome ulomku u Rim 6, 1-14. Pomoću σύμφυτοι izrazio je najužu povezanost između krsnoga čina te Kristove muke i uskrsnuća. Po krštenju kršteni srasta s Gospodnjom mukom i uskrsnućem. Naliči biljci što niče iz drveta Kristova križa i iz Gospodnjega uskrsnoga proslavljenja. Pavao ne govori nimalo slučajno u Rim 11, 16-24 o “korjenu”, “granama”, “pricjepljenju” i “maslini”.

Nama, dakle, nije nipošto čudno što se u ranome kršćanstvu novokrštene nazivalo νεόφυτοι i da ih zato Egerija zove “neofiti”. Novokrštenici su kao mlada stabljika koja je svježje niknula iz krsne vode. U krštenju su svukli i odložili sve grešno i staro. Postali su novo stvorenje i novi čovjek. Unatoč kazanome, u riječi νεόφυτος jednako rado zapažamo korjensku riječ φύω. Ona znači “roditi” i “roditi se”. Otuda se vidi da νεόφυτοι također znači “novorođeni”. Rekosmo da u latinskome bogo-

¹⁰² Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 302 bilj. 124.

Prip
—
služ
nika
Tak

nov
nek
“Be
On
3,5
“B
“no
naz

illu
jer
ran
izri
ti I
se
mo
je
na:

ob
pri
ob
Za
dv
tu
“n
“u
ota
—
103
104
105

služju novokrštenici nose naslov *infantes*. Očito je da po sadržaju nema nikakve razlike između νεόφυτοι i *infantes*. *Infantes* su netom rođena djeca. Takvi su kršteni bez obzira na osobne godine.

Izneseno tumačenje naziva “neofiti” držimo ukorjenjenim u novozavjetnom govoru o smislu krsnoga otajstva. U tu svrhu navodimo nekoliko mjesta. Krist je Nikodemu u noćnome razgovoru kazao da u “Božje kraljevstvo” može ući samo onaj tko se “ponovno rodi” (Iv 3,3). Onaj će biti dionik “Božjega kraljevstva” tko se “rodi iz vode i Duha” (Iv 3,5). Evanđelist Ivan na početku svoga evanđelja bilježi da su kršćani “Božja djeca” (Iv 1,12). Poznata je Pavlova izjava o krštenju kao “novoporodu po kupelji” (Tit 3,5). Isto tako sv. Petar netom krštena naziva “upravo rođenom djecom” (1 Pt 2,2).

Opet se vraćamo na to da latinska crkvena vrela krštenike nazivaju *illuminati*. To znači “prosvjetljeni”. Novokršteni su zato “prosvjetljeni” jer posjeduju vjeru. Povjerovali su u evanđeosko svjetlo. Stoga više nisu u ranijoj tami. Nas ne bi iznenadilo da iza naziva *illuminati* donekle stoji izreka iz Ef 5,14: “Probudi se ti što spavaš. Ustani od mrtvih i zasvjetlit će ti Krist”. U Vulgati “zasvjetlit će” glasi *illuminabit*. Nije pak rijetkost da se tvrdnja iz Ef 5,14 veže uz krsno bogoslužje. Ovdje se također pozivamo na 1 Kor 12,13 gdje se u nekim rukopisima čita ἐ φωτίσθημεν.¹⁰³ To je čitanje moglo utjecati da se u grčkome dijelu kršćanstva novokrštene nazove φωτισθέντες, tj. onima “koji su se prosvjetlili”.¹⁰⁴

Egerija, dakle, navodi da biskup novim krštenicima razjašnjuje i obrazlaže zasebice svako “otajstvo” koje se zbilo u “krštenju”. Jasno je da pri tome na pameti ima otajstva koja su se tijekom vazmenoga bdjenja obistinila za nove kršćane. Riječ je, jasno, o krštenju, potvrdi i euharistiji. Zato valjda Egerija govori u množini o “otajstvima”. Također nema dvojbe da sada ima pred očima tzv. “mistagoške kateheze” kroz koje se tumače inicijacijska “otajstva”. Egerija se osobno nije poslužila riječju “mistagoški”. Usput bilježimo da riječ dolazi od μυσταγωγέω što znači “uvoditi u tajne” ili “služiti za vođu”. Zato je μυσταγωγία “uvođenje u otajstva”, a onaj koji uvodi μυσταγωγός.¹⁰⁵

¹⁰³ Usp. A. ROBERTSON - A. PLUMMER, *A critical and exegetical Commentary on the First epistle of St Paul to the Corinthians*, Edinburgh, 1978, 273.

¹⁰⁴ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 553; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1322; P. WESS, *Neophyten*, LThK, 7, 876; J. BEAUDRY, *Neophyte*, NCE, 10, 333-334; H. LECLERCQ, *Neophyte*, DACL, 12, 1103-1107; FORCELLINI, *Lexicon*, 3, 209.

¹⁰⁵ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1308.

Egerija je, kazasmo, zabilježila da je biskup novokrštenicima u mistagoškim katehezama razglabao “sva otajstva” koja su povezana s krštenjem. Na žalost kod toga ničim ne pokazuje što podrazumjeva pod izrazom “sva otajstva”. Iz njezina *Putopisa* ne vidimo pobliže što je bio istinski sadržaj mistagoških kateheza. Ovdje ne možemo kao razlog Egerijinoj šutnji navesti da možda nije dostatno poznavala jezik kojim je biskup govorio. Ona sama u *Putopisu* bilježi zanimljivu napomenu glede jezika u bogoslužju kojemu je prisustvovala.¹⁰⁶ Najprije kaže da je narod “u onoj pokrajini” upotrebljavao i razumio različite jezike. Tu za nju riječ “pokrajina” vjerojatno znači Palestina. Tu “dio naroda” istodobno “pozna grčki i sirijski”. Egerija zapravo kaže *grece et sirsite*. Ali je za nju *sirsite* u zbilji aramejski. Stoga ćemo ga radi jasnoće unaprijed na taj način i nazivati. Tim je jezikom u ono doba govorio narod u svakodnevnome govoru.¹⁰⁷ Ne znamo da aramejski naziva *sirsite* itko drugi osim Egerije.¹⁰⁸ Ali je “u onoj pokrajini” stanoviti “dio naroda” govorio samo “grčki”, a drugi jedino “aramejski”. To je utjecalo na bogoslužni jezik u Jeruzalemu. Egerija izrijeком bilježi da je jeruzalemski biskup znao “aramejski”, ali je u bogoslužju govorio “uvijek grčki, a nikada aramejski”. Međutim, stalno je kod bogoslužja bio nazočan “svećenik” koji je “prevodio” na aramejski što je biskup “govorio grčki”. I “čitanja” su se “u crkvi” čitala na “grčkome”, ali su se također za one koji nisu znali taj jezik prevodila na “aramejski”. Tako je cijela prisutna zajednica razumjela što se vrši u crkvi.

Egerija je kazala riječ i o onima koje naziva *Latini* te ne znaju *nec sirsite nec grece*, tj. “ni aramejski ni grčki”, ali i oni pribivaju službi Božjoj. Ti *Latini* mogu biti zapadni hodočasnici kao što je i sama Egerija kao i brojni muževi i žene što su sa Zapada došli u Jeruzalem i Palestinu da se u Kristovoj zemaljskoj domovini mogu žarče i odanije posvetiti razmatranju i molitvi. Čini se pak da je Egerija osobno znala nešto grčki. U njezinu je rječniku zaista puno riječi grčkoga podrijetla. Jamačno je grčki mogla čitati i pisati i u stanovitoj mjeri razumjeti.¹⁰⁹ Prema tome, mogla je izravno barem naslutiti što to biskup govori novokrštenicima. Sama pak dodaje da su “druga braća i sestre” koji su očito razumjeli grčki

¹⁰⁶ Vidi: 47, 3-4.

¹⁰⁷ Usp. P. MARAVAL, *Égérie*, 315 bilj. 4.

¹⁰⁸ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 762.

¹⁰⁹ Usp. G. RÖWEKAMP - D. THÖNNES, *Egeria*, 18; 153 bilj. 51; 182 bilj. 98; P. MARAVAL, *Égérie*, 53-55.

za Latine prevodili što se zbivalo u bogoslužju. Ona dotične naziva *grecolatini*. Izričaj nismo našli u rječnicima. Očito je da naznačuje ljude koji znaju grčki i latinski. To znači da je Egerija i od njih mogla saznati što je biskup propovjedao novokrštenicima. Unatoč tome, ni riječi nije zapisala o tome.

Egerija u *Putopisu* nije navela ime biskupa koji drži mistagoške kateheze kojima je bez dvojbe makar dijelom pribivala. Ali znamo da je to najvjerojatnije bio već spominjani sv. Ćiril Jeruzalemski. Upravo stoga možemo znati što je bio osnovni sadržaj dotičnih mistagoških kateheze kojih je pet. Upravo ih je toliko koliko se dana propovjedalo novokrštenicima. Istina je da mistagoške kateheze što su sačuvane potječu iz Ćirilove mlađe dobi. Sam je Ćiril sigurno duhovno napredovao i teološki se bogatio. Stoga su se i njegove kateheze nužno dijelom mjenjale s vremenom. Jamačno se Ćiril nije stalno ponavljao. Ipak držimo da u njegovim mistagoškim katehezama koje smo baštinili imamo temeljne smjernice i bitni nauk koji je uza sve nadopune, preinake i različitosti izlagao mladim kršćanima. Te su kateheze istinski dragulj i pravi teološki biser. Jedinствене su i po tome što u cijelom dugom i bogatom otačkome pisanju na Istoku nemamo drugih mistagoških kateheza u strogome smislu riječi osim Ćirilovih. Te se kateheze nazivaju mistagoške jer se u njima tumači smisao čina koji se zbivaju u čovjeku kod kršćanske inicijacije. Time su mistagoške kateheze zaseban teološki rod. Tu je bit da se novokrštenome razjasni koja su se otajstva u njima dogodila kada su postali vjernici. Ćiril u svojim mistagoškim katehezama poučava kršćane koji su se kod vazmenoga bdjenja krstili, krizmali i blagovali euharistiju. Upravo o tome izravno govori u svojim pet mistagoških kateheza. Prve je dvije posvetio krsnome otajstvu, treću potvrdi i zadnje dvije euharistiji. Pitanje smo auktorstva već spomenuto u jednoj bilješci ostavili po strani.¹¹⁰

Već smo napomenuli kako Egerija uporno ističe da se u Jeruzalemskoj crkvi sa svom pomnjom i strogo pazilo da ne bi neki katekumen bio nazočan među novokrštenima i drugim vjernicima za vrijeme mistagoških kateheza. To nas zaista čudi. Crkva je tada posve

¹¹⁰ Ćirilove mistagoške kateheze nalazimo u PG, 33, 1065A-1128A. Odlično je izdanje: A. PIEDAGNEL - P. PARIS, *Cyrille*. Također usp. H. LECLERCQ, *Catechese*, DACL, 2, 2565-2566; G. BAREILLE, *Catecumenat*, 1985-1986; G. BAREILLE, *Catechese*, DTC, 2, 1888; J. QUASTEN *Patrologia*, II, 365-380; B. ALTANER - A. STUIBER, *Patrologie*, 312.

slobodna i u pravome procvatu. Inače Egerijino se upozorenje očito odnosi na ono što se uobičajilo nazivati *disciplina arcani* i što sprijeda spomenusmo. Riječ *arcanum* znači “tajna” ili “otajstvo”.¹¹¹ *Disciplina* je “zapt”, “stega”, ali i “pravilo”.¹¹² Prema tome, *disciplina arcani*¹¹³ označuje stegu i zakon koji se odnosi na “tajnu” i “otajstvo”. Kršćani su u ranim stoljećima bili pod zakonom da pred neupućenima šute o svojim otajstvima. Otajstva su štitili šutnjom da ih drugi ne obeščaste i ne pogrde. Zato su samo vjernici smjeli prisustvovati kršćanskim otajstvima. Svi su drugi bili isključeni pa i katekumeni.

Ovdje se u smislu dodatnoga pojašnjenja još jednom vraćamo sv. Ivanu Zlatoustome. I on je u Antiohiji novokrštenicima držao propovjedi. Govorio im je zajedno s ostalim vjernicima osam dana poslije Uskrsa. Ali te propovjedi ne držimo za mistagoške u strogome smislu riječi niti ih je Zlatousti držao kao mistagog. On se u tim propovjedima nije tematski zadržavao kod tumačenja otajstava koja su novokrštenicima otkrivena i u koja su uvedeni prilikom vazmenoga bdjenja. Zlatousti svoje nagovore novokrštenicima drži kao vrhunski duhovni vođa i dosta strogi moralist. Kao nenadmašivi govornik uči mlade vjernike koje im se čudoredne dužnosti nameću zbog toga što su obavili inicijacijska otajstva. U trudu i naporu ne smiju sustati. Nije im dopušteno stati kod stečenoga. Krepost ne pozna počinak ni zastoj. Osim toga Zlatousti upozorava mlade kršćane da će protivničke sile đavla upravo sada na njih nasrnuti da im razgrabe i unište povjereno blago.¹¹⁴ Znamo da ovdje nepravedno mimoilazimo Teodora Mopsuetskoga i njegove *Kateheze*. To moramo učiniti jer smo i ovako pomalo svugdje vrludali.

Z a k l j u č a k

Na temelju prethodnih dosta razvučenih stranica u smislu zaključka kušamo utvrditi kako se prema Egeriji po svoj prilici oblikovala skrb u Jeruzalemu oko krštenika. Svemu je neposredni početak bio upis među

¹¹¹ Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 94.

¹¹² Usp. A. BLAISE, *Dictionnaire*, 227.

¹¹³ Usp. C. JACOB, *Arkandisziplin*, LThK, 1 (1993), 990-991; D. POWELL, *Arkandisziplin*, TRE, 4, 1-8; P. BATIFFOL, *Arcane*, DTC, 1, 1738-1758; E. VACANARD, *Arcane*, DHGE, 3, 1497-1513; O. PERLER, *Arkandisziplin*, LThK, 1, 863-864; O. PERLER, *Arkandisziplin*, RAC, 1, 667-676.

¹¹⁴ Usp. R. KACZYNSKI, *Johannes*, 90-91; A. WENGER, *Jean*, 41.101.

one koji će te godine kada se upišu za Uskrs pristupiti krštenju. Taj se upis vršio, po svemu sudeći, u nedjelju kojom počinje korizmeno vrijeme. Upis je obavljao svećenik. Sutradan bi se izvršila provjera upisanih kandidata. Provjeru je vodio osobno biskup. Prihvaćene bi zabilježio vlastitom rukom. Sada su uz prethodni egzorcizam slijedile kateheze koje su u prvome krugu trajale pet tjedana. Kateheze su se upriličivale jutrom: najvjerojatnije od šest do devet sati. Držale su se svih dana osim nedjelje i subote. Sve spomenuto vrijedi i za drugi katehetski niz koji je počinjao poslije prvih pet tjedana. Tada se poučavanima priopćavalo Vjerovanje. O njemu bi biskup dva slijedeća tjedna - to je šesti i sedmi - detaljno govorio u katehezi. Priprava se dovršavala sedmim tjednom kada bi se svečano pred biskupom izricalo Vjerovanje. U osmome tjednu, što je Veliki tjedan, nije bilo pouke za krsne kandidate. Oni su u tome tjednu pribivali bogoslužju. Krštenju su pristupali tijekom vazmenoga bdjenja. Poslije Uskrsa kroz tjedan novokrštenici su pet dana slušali mistagoške kateheze. Time se zatvarao krug njihove zasebne pouke.

* * *

R é s u m é

PRÉPARATION POUR LE BAPTÊME ET LA CATÉCHÈSE APRÈS CELUI-CI DANS L'OEUVRE D'ÉGÉRIE

M a r i j a n M a n d a c

Notre article est divisé en trois parties. Pour commencer nous parlons d'Égérie et de son écrit. Nous l'avons fait parce que nous craignons que le lecteur moyen n'en connaisse très probablement grand' chose ni d'Égérie ni de son ouvrage maintenant bien célèbre et vraiment beaucoup étudié. Dans cette première partie nous n'avons en vue aucune originalité. Nous y avons tout simplement résumé ce que d'Égérie et de son livre ont dit les auteurs suivants: H. Pétré, P. Maraval, G. Röwekamp - D. Thönnès, N. Natalucci et E. Giannarelli.

Notre deuxième partie s'occupe du catéchumenat et des catécumènes plutôt en général. C'est pour pouvoir mieux saisir ce qu'en a dit Égérie. Dans la troisième partie qui est le sujet principal de notre étude

nous examinons assez en détail les passages suivants du livre d'Égérie: 45, 1-4; 46, 1-6 et 47, 1-4. Dans les pages indiquées Égérie nous renseigne tout d'abord de l'inscription des candidats pour le baptême prochain. Cette inscription était faite par un prêtre. Elle avait lieu très vraisemblablement le premier dimanche du carême. Le lendemain venait un examen spécial devant l'évêque. A cette occasion l'évêque demandait aux voisins de chaque candidat - Égérie les nomme *vicini* ou bien *testes* - s'il est digne d'être admis parmi ceux qui vont entreprendre la préparation immédiate pour le baptême qui sera administré dans la nuit pascale. Si la réponse était positive, l'évêque annotait avec sa propre main le nom du candidat. Égérie décrit cette épreuve comme un acte tout à fait important et très solennel. A part l'évêque et le candidat là sont aussi les autres prêtres et ceux qu'Égérie appelle *clerici*. Là sont également les parrains et les marraines appelés par Égérie *patres* et *matres*. Après cet examen chez l'évêque dans l'église commencent les catéchèses précédées chaque fois par les exorcismes accomplis par les *clerici*. Les catéchèses se faisaient tous les jours sauf le samedi et le dimanche. Elles avaient lieu le matin avant neuf heures. Les cinq premières semaines l'évêque parlait de l'Écriture sainte et de ce qu'on pourrait appeler la doctrine chrétienne générale. Après cet enseignement les candidats au baptême recevaient le Symbole. C'est la cérémonie connue comme la *Traditio Symboli*. L'évêque allait maintenant dans ses allocutions expliquer le Symbole l'article par article. Cela durera deux semaines et après quoi se faisait ce qu'on appelle la *Redditio Symboli*. Avec cet acte était terminée la préparation pour le baptême. Mais il restait la troisième série de catéchèses. Elle suivait la réception du baptême. Et ce sont les fameuses catéchèses mystagogiques.

Ce qui précède nous avons essayé de le situer dans la perspective historique et théologique. C'est la raison pour laquelle nous parlons dans notre travail de S. Cyrille de Jérusalem, de S. Jean Chrysostome et même de Théodore de Mopsueste. Il nous semblait utile et presque nécessaire d'exposer en passant quelques termes latins. Les plus importants sont: *lavacrum*, *clerus*, *carnaliter*, *spiritualiter*, *infans*. Nous avons fait la même chose pour certaines expressions grecques. Les principales sont: *κατηχούμενος*, *κατηχέω*, *κλήρος*, *λουτρόν*, *σύμβολον*, *νεόφυτος*.

Luka
Fran

Eval
mno
izno
euta
prot
Med
stan
obui
vrer
smri
dopi

veli
Pap
drar
izm
neg
ovis

tehr
na ž
sam

¹ Eu